

ХАРХОРУМ ХОТЫН БҮТЭЭН БАЙГУУЛАЛТ, ХӨГЖЛИЙГ ДЭМЖИХ ТУХАЙ
ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ БОЛОВСРУУЛАХ ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГА

УРЬДЧИЛСАН ТАНДАН СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

Улаанбаатар хот
2024 он

АГУУЛГА	
ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	3
НЭГ.УДИРТГАЛ	4
1.1.Судалгааны зорилго:.....	5
1.2.Судалгааны арга зүй:	5
1.3.Судалгааны баг, тайлангийн бүтэц:	6
ХОЁР.АСУУДАЛД ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙСЭН БАЙДАЛ	7
2.1.Асуудлын мөн чанар, цар хүрээг тодорхойлсон байдал:.....	9
2.2.Эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөх этгээдийг тодорхойлсон байдал:	15
2.3.Асуудлыг үүсгэж байгаа шалтгаан нөхцөл:	16
ГУРАВ. АСУУДЛЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ ЗОРИЛГЫГ ТОДОРХОЙЛСОН БАЙДАЛ	16
ДӨРӨВ.ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ҮР НӨЛӨӨГ ТАНДАН СУДАЛСАН БАЙДАЛ	18
4.1.Хүний эрхэд үзүүлэх үр нөлөө:	18
4.2.Эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөө:	20
4.3.Нийгэмд үзүүлэх үр нөлөө:	23
4.4 Байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө:	26
4.5. Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, бусад хуультай нийцэж байгаа эсэх:	28
ТАВ. ОЛОН УЛСЫН БОЛОН БУСАД УЛСЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА	29
ЗУРГАА.ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ	36
ДОЛОО.АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ.....	37

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

ААНБ	Аж ахуйн нэгж, байгууллага
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
ИТХ	Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал
УИХ	Улсын Их Хурал
ЗГ	Засгийн газар
ЗД	Засаг дарга
ЗЗНДН	Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж
ХТЭЗБТХ	Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хууль
МУЗЗНДНТУТХ	Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж түүний удирдлагын тухай хууль
ТЭЗҮ	Техник, эдийн засгийн үндэслэл
ХЕТ	хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө
ОУ	Олон улс

НЭГ.УДИРТГАЛ

Орхон голын сав нутаг нь Хүннү гүрний Луут хотоос эхлэн Монголын эртний төрт улсуудын хотууд оршин тогтнож байсныг гэрчлэх археологи-архитектурын дурсгал бүхий Монголын ард түмний түүх, соёлын өв билээ. Дэлхийн соёл иргэншлийн зангилаа, улс төр, эдийн засгийн харилцааны төв байсан “Хархорум” хотыг Эзэн Чингис хаан ор суусны XV он, цагаан луу жил буюу нийтийн тооллын 1220 онд Монголын эзэнт гүрний нийслэл хэмээн зарлан тунхагласан түүхтэй.

Манай Улс төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгаас зах зээлийн эдийн засагт шилжсэнтэй холбоотойгоор олон эерэг үр дүн гарсны зэрэгцээ тодорхой бэрхшээл тулгарч байна. Тухайлбал, Улаанбаатар хотын төвлөрөл, барилгажилт, хүрээлэн буй орчин, иргэдийн эрүүл, аюулгүй амьдрах орчин нөхцөлд сөрөг үр дагавар бий болсоор байна.

Түүнчлэн хот, хөдөөгийн эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн ялгаатай байдлаас болж хөдөө орон нутгаас хот, суурин газрууд руу чиглэсэн шилжилт хөдөлгөөн эрчимтэй нэмэгдэж Монгол Улсын нийт хүн амын 60 гаруй хувь нь буюу 2.2 сая хүн хот суурин газарт, үүнээс 1.6 сая хүн ам буюу нийт хүн амын 48% нь зөвхөн Улаанбаатар хотод амьдарч байна.

Улаанбаатар хот руу шилжих хөдөлгөөнийг дагаад хөдөө орон нутгийн эдийн засаг, нийгмийн хөгжил саарч, зах зээл нь хумигдаж байгаа нь бүс нутгийг тэнцвэртэй хөгжүүлэх бодлогод сөрөг нөлөө үзүүлж байна. Тухайлбал 2008 онд Монгол Улсын ДНБ-ий 54.8%-ийг Улаанбаатар хотод үйлдвэрлэж байсан бол энэ үзүүлэлт тогтмол өссөөр 2018 онд 66.6%¹, 2023 онд 69.2% болж жил бүр өсөж байна.

Улсын нийгэм, эдийн засгийн амьдралд гарч буй өөрчлөлттэй уялдуулан төрөөс тодорхой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал:

-Монгол Улсын Их Хурлаас 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийг баталсан бөгөөд Үндсэн хуулийн Тавин долдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт орсон нэмэлт, өөрчлөлтийн дагуу цаашид өнөөгийн хот, тосгоны эрх зүйн байдалтай холбоотой харилцааг зохицуулж буй хуулийг шинэчлэн батлах үндэслэлийг бүрдүүлсэн;

-Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийг дагаж мөрдөхөд шилжих журмын тухай хуульд заасны дагуу Улсын Их Хурал Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийг 2020 онд, Монгол Улсын нийслэл Улаанбаатар хотын эрх зүйн байдлын тухай хуулийг 2021 онд, Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийг 2024 онд баталсан, хот байгуулах болон хотуудын удирдлага, бүтэц, зохион байгуулалт, чиг үүрэгтэй холбоотой асуудлыг нарийвчлан зохицуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн;

- Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2022 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдрийн “Хархорум хотын сэргээн байгуулах тухай” 230 дугаар зарлигаар Эзэн Чингис хаан их ор суусны XV он, цагаан луу жил буюу нийтийн тооллын 1220 онд зарлиг буулган Орхоны хөндийд Монголын эзэнт гүрний нийслэлийг байгуулж байсан түүхийн улбааг өртөөлж, иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх, нийгмийн суурь үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, хүн амын төвлөрлийг

¹ <http://ubstat.mn/StatTable=372>

сааруулах, бүс нутгийн хөгжлийн тэнцвэртэй байдлыг хангах болон төрт ёсныхоо үнэт өвийг бэхжүүлэх, түүх соёлоо сэргээх үүднээс Хархорум хотыг байгуулах асуудлыг судалж, шийдвэрлүүлэх, шинэ хотыг байгуулах болон хотын эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох чиглэл Засгийн газарт өгч, ЮНЕСКО-ийн дэлхийн соёлын өвд бүртгэгдсэн "Орхоны хөндийн соёлын дурсгалт газар"-ын өв, соёлыг хамгаалах, Монголын эзэнт гүрний эртний нийслэл Хархорум хотыг сэргээн байгуулах түүхэн үйл хэрэг, их бүтээн байгуулалтад манлайлан оролцохыг нийт ард иргэд, аж ахуйн нэгж байгууллагуудад уриалсан;

-Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны 07 дугаар тогтоолоор Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн зорилтод нийцүүлэн хүн амын нутагшилт, суурьшлын зохистой тогтолцоог бүрдүүлэх, хот, хөдөөгийн тэнцвэрт хөгжлийг хангах, түүх, соёл, аялал жуулчлалыг дэмжих зорилгоор Орхоны хөндийд "Шинэ Хархорум" хотыг байгуулахаар шийдвэрлэсэн.

Дээр дурдсаны дагуу хууль тогтоомжууд батлагдан хэрэгжиж хотуудын эрх зүйн байдал тодорхойлогдсон боловч "Хархорум" хотын түүхэн онцлог, түүнийг сэргээн байгуулах, бүтээн байгуулалт, хөгжлийн тэргүүлэх чиглэл, хот төлөвлөлтийн ирээдүйн чиг хандлагад нийцүүлэн тусгайлсан зохицуулалт бүхий "Хархорум" хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төсөл" боловсруулах хэрэгцээ шаардлагыг Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасны дагуу тандан судаллаа.

1.1.Судалгааны зорилго:

"Хархорум" хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хууль"-ийн төсөл боловсруулах хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах ажлын зорилго нь хотын чиг үүрэг, түүхэн ач холбогдол, цаашдын хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлох, хүн амын эрүүл, аюулгүй, амар тайван орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх, хүний эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрх, эрх чөлөөг хангасан хотыг хөгжүүлэхүйц эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох зорилготой.

Улс, бүс нутаг, тухайн орон нутгийн нийгэм, эдийн засгийн харилцаанд тулгамдаж байгаа асуудлыг тодорхойлж, "Хархорум" хотын бүтээн байгуулалтын ажил, бүс, орон нутаг, хөдөөгийн хөгжлийг дэмжих, дэд бүтцийг хөгжүүлэх, орон нутаг дахь иргэдийн амьдралын чанарыг дээшлүүлэхэд Хархорум хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих эрх зүйн зохицуулалтын үзүүлэх үр нөлөөг тодруулахыг зорилоо.

Түүнчлэн эерэг болон сөрөг талыг харьцуулан судалсны үндсэн дээр үр нөлөөг урьдчилан тооцож, уг асуудлыг шийдвэрлэх үр дүнтэй хувилбарыг санал болгоход судалгааны зорилго чиглэнэ.

1.2.Судалгааны арга зүй:

Энэхүү судалгааг гүйцэтгэхэд Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1-д заасан шаардлага болон Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын нэгдүгээр хавсралтаар батлагдсан "Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлал"-ыг баримталж, тогтоосон үе шатуудын дагуу судалгааны ажлыг хийж гүйцэтгэлээ.

Үүнд:

1. Асуудалд дүн шинжилгээ хийх;
2. Асуудал шийдвэрлэх зорилгыг томъёолох;
3. Асуудал зохицуулах хувилбаруудыг тогтоож, харьцуулан судлах;
4. Хуулийн зохицуулалтын үр нөлөөг ерөнхийд нь тандан судлах;
5. Зөвлөмж боловсруулах.

Дээрх үе шатны дагуу Хархорум хот байгуулах тухай ойлголт, харилцааг судалж, Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомж, эх сурвалж, олон улсын хууль тогтоомж, баримт бичиг, холбогдох ном, сурах бичиг, өмнө хийгдсэн судалгаа, судалгааны тайлан, илтгэл, өгүүлэл, бусад статистик мэдээллийг ашигласан бөгөөд асуудлын мөн чанар, түүний хамрах хүрээг тогтоож, тухайн асуудлаар эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж болзошгүй нийгмийн бүлэг бий эсэх, шалтгаан нөхцөлийг тодорхойлов.

Энэхүү судалгааг хийхдээ хотын талаар авч хэрэгжүүлж байгаа төрийн бодлого, түүний хэрэгжилт, бусад улс орны хотын эрх зүйн байдал, хот байгуулалтын талаарх зохицуулалт зэргийг судлахын сацуу холбогдох мэргэжлийн байгууллага, судлаачдаас зөвлөмж, мэдээлэл авлаа.

1.3.Судалгааны баг, тайлангийн бүтэц:

Энэхүү судалгааны тайланг удиртгал, дүн шинжилгээ, асуудлыг шийдвэрлэх зохицуулалтын хувилбар (томъёолол), зохицуулалтын хувилбаруудын үр нөлөө, олон улсын болон бусад улсын эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгаа, дүгнэлт, зөвлөмж гэсэн үндсэн 6 бүлгийн хүрээнд хийж гүйцэтгэн, ашигласан эх сурвалжаа тодорхойллоо.

ХОЁР.АСУУДАЛД ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙСЭН БАЙДАЛ

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Монгол Улсын иргэн, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй”, Хорин тавдугаар зүйлийн 1.7-т “Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт тогтвортой байна...” гэж тус тус заасан боловч сүүлийн жилүүдэд Улаанбаатар хотод хэт төвлөрөл бий болсноос энэхүү Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан иргэний үндсэн эрх зөрчигдөх, хөндөгдөх нөхцөлийг бүрдүүлж байна.

Энэ талаар төрөөс анхаарч Улсын Их Хурлаас дараах хууль тогтоомжуудыг батлан гаргаж, бүсчилсэн хөгжил, хот хөдөөг тэнцвэртэй хөгжүүлэх, хотуудыг хэрхэн байгуулах, хөгжүүлэх бодлого, чиглэлийг тодорхойлж ирсэн нь “Хархорум хот”-ыг сэргээн байгуулах хууль зүйн үндэслэл болж байна. Үүнд:

- Улсын Их Хурал 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийг баталсан бөгөөд Үндсэн хуулийн Тавин долдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт *“Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж дэх улсын болон орон нутгийн зэрэглэлтэй хотын, түүнчлэн тосгоны өөрийн удирдлага, зохион байгуулалтын эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно. Хот, тосгонд засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын зарим чиг үүргийг шилжүүлэх асуудлыг Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Улсын Их Хурал шийдвэрлэнэ.”* гэсний дагуу өнөөгийн хот, тосгоны эрх зүйн байдалтай холбоотой харилцааг зохицуулж буй хуулийг шинэчлэн батлах үндэслэлийг бүрдүүлж улмаар Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийг 2020 онд, Монгол Улсын нийслэл Улаанбаатар хотын эрх зүйн байдлын тухай хуулийг 2021 онд, Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийг 2024 онд тус тус баталж, хот байгуулах болон хотуудын удирдлага, бүтэц, зохион байгуулалт, чиг үүрэгтэй холбоотой асуудлыг нарийвчлан зохицуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн;

- Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор “Алсын хараа 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг тодорхойлж, “Үндэсний соёлоо дээдэлсэн, хүн амын нутагшилт, суурьшлын тогтвортой тогтолцоотой, байгалийн унаган төрх, экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалан хойч үедээ өвлүүлсэн, эдийн засгийн төрөлжилт, дагалт, хоршилт бүхий ногоон үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцад нэгдсэн, өрсөлдөх чадвартай, харьцангуй тэнцвэртэйгээр бүс, орон нутгийг хөгжүүлэх” зорилго²-ын хүрээнд Орхоны хөндийд Хархорум хотын байршлыг сонгож, техник эдийн засгийн үндэслэл, хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулж, бүтээн байгуулалтын ажлыг эхлүүлнэ³, Хархорум хотыг ЮНЕСКО-д бүртгэлтэй соёлын бүтээлч хот болгоно.⁴ гэж тус тус заасан;

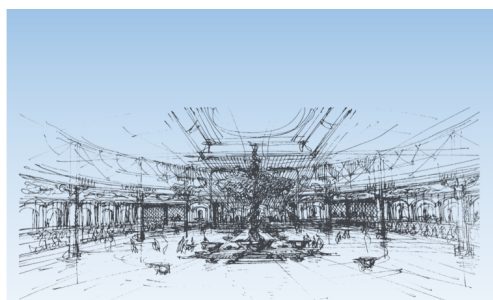
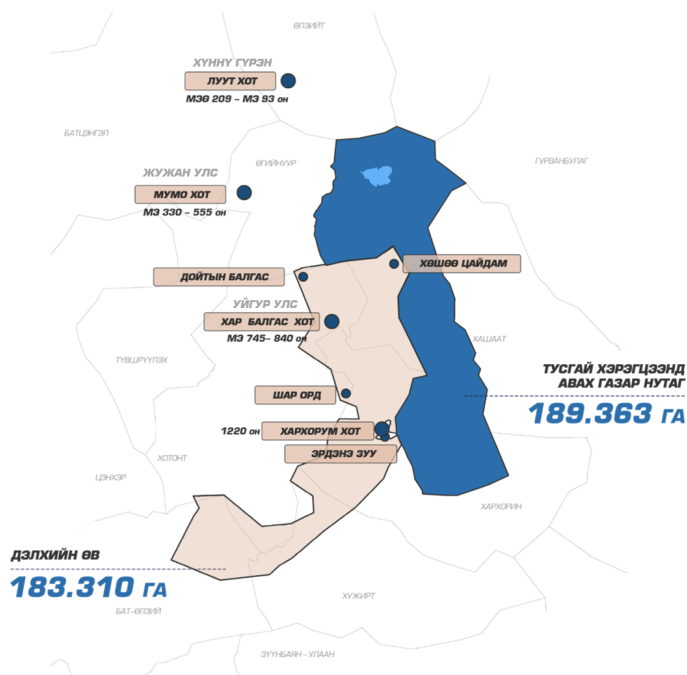
-Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2022 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдрийн “Хархорум хотын сэргээн байгуулах тухай” 230 дугаар зарлигаар Эзэн Чингис хаан их ор суусны XV он, цагаан луу жил буюу нийтийн тооллын 1220 онд зарлиг буулган Орхоны хөндийд Монголын эзэнт гүрний нийслэлийг байгуулж байсан түүхийн

² “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын Зорилго-8;

³ “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын Зорилт 8.2-ыг хэрэгжүүлэх 1-р үе шатанд хүрэх үр дүн-3;

⁴ “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын Зорилт 8.2-ыг хэрэгжүүлэх 3-р үе шатанд хүрэх үр дүн-2;

улбааг өртөөлж, иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх, нийгмийн суурь үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, хүн амын төвлөрлийг сааруулах, бүс нутгийн хөгжлийн тэнцвэртэй байдлыг хангах болон төрт ёсныхоо үнэт өвийг бэхжүүлэх, түүх соёлоо сэргээх үүднээс Хархорум хотыг байгуулах асуудлыг судалж, шийдвэрлүүлэх, шинэ хотыг байгуулах болон хотын эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох чиглэл Засгийн газарт өгч, ЮНЕСКО-ийн дэлхийн соёлын өвд бүртгэгдсэн "Орхоны хөндийн соёлын дурсгалт газар"-ын өв, соёлыг хамгаалах, Монголын эзэнт гүрний эртний нийслэл Хархорум хотыг сэргээн байгуулах түүхэн үйл хэрэг, их бүтээн байгуулалтад манлайлан оролцохыг нийт ард иргэд, аж ахуйн нэгж байгууллагуудад уриалсан;

Орхон голын сав нутаг нь Хүннү гүрний нийслэл Луут хотоос эхлэн Монголын эртний төрт улсуудын нийслэл хотууд оршин тогтнож байсныг гэрчлэх археологи-архитектурын дурсгал бүхий Монголын ард түмний түүх, соёлын өв билээ.

Дэлхийн соёл иргэншлийн зангилаа, улс төр, эдийн засгийн харилцааны төв байсан "Хархорум" хотыг Эзэн Чингис хаан ор суусны XV он, цагаан луу жил буюу нийтийн тооллын 1220 онд Монголын эзэнт гүрний нийслэл хэмээн зарлан тунхагласан.

-Улсын Их Хурлын 2021 оны 106 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын 4.2-т “Шинэ суурьшлын бүс, дагуул хот, эдийн засгийн чөлөөт бүсийн бүтээн байгуулалтыг эрчимжүүлж, Улаанбаатар хотоос орон нутагт шилжин суурьшсан иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийг цогц бодлогоор дэмжих замаар төвлөрлийг сааруулна.” гэж тусгасан;

-Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 1.3-т “Шинэ Хархорум хотын бүтээн байгуулалтад шаардлагатай суурь судалгаа, иж бүрэн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулж дуусган, дэд бүтэц, бүтээн байгуулалтын эхний ээлжийн ажлыг эхлүүлнэ. Шинэ Хархорум хотын усны хэрэгцээг хангах бүтээн байгуулалтыг эхлүүлж, Орхон голд урсцын тохиргоо хийж, усан хангамжийг нэмэгдүүлэх төслүүдийг хэрэгжүүлнэ” гэж заасан гэх мэт.

Эдгээр зохицуулалт нь засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж дэх хотуудын төрөл, зэрэглэл, удирдлага, зохион байгуулалт, чиг үүрэг, хотын удирдлагын бүрэн эрхтэй холбоотой нийтлэг зохицуулалт бүхий эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн байна. Харин шинэ хотын тэргүүлэх чиглэл, онцлог, хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаатай холбоотой нарийвчилсан зохицуулалт дутмаг байна.

Тухайлбал, Хархорум хотыг сэргээн байгуулах, хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг хэрхэн зохион байгуулах, дэлхийн төв, эртний нийслэл байсан түүхэн улбааг хэрхэн үргэлжлүүлэх, өвлүүлэх, дэлхий нийтийн болон хөрөнгө оруулагчдын хүлээлт, сонирхлыг хэрхэн татах гэх мэт тухайн хотын онцлогтой холбоотой үүсэх харилцааг хэрхэн зохицуулах вэ?.

Судалгааны хүрээнд хууль тогтоомжийн хоорондын уялдаа холбоо, хүний эрхийг хангахад чиглэсэн үндсэн зарчим, Хархорум хотод амьдрахад аятай таатай орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх, нийгэм, эдийн засгийн өсөлтийг бий болгох үйлдвэрлэлийг төрөлжүүлэн хөгжүүлэх талаар ямар арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх, түүний ач холбогдол, эерэг болон сөрөг тал, хот байгуулах шаардлагатай эсэхийг судлан үзлээ.

Үүний тулд аргачлалын 3-т заасны дагуу дүн шинжилгээ хийхдээ асуудлыг тодорхойлж, шийдвэрлэх гэж байгаа тухайн асуудлын мөн чанар, цар хүрээг тогтоож, эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа нийгмийн бүлэг, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага, бусад этгээдийг тодорхойлж, асуудлыг үүсгэж байгаа шалтгаан, нөхцөлийг тодорхойлсон болно.

2.1. Асуудлын мөн чанар, цар хүрээг тодорхойлсон байдал:

Хархорум хот байгуулах, түүний эрх зүйн байдлыг хуулиар тодорхойлсон байдал, нэмэлт эрх зүйн зохицуулалтын хэрэгцээ шаардлагыг манай улсын хотжилт, явагдаж буй бүс нутгийн нийгэм, эдийн засгийн өнөөгийн байдал, хүн амын амьдралын чанар, дэд бүтцийн хангамж зэрэг асуудлыг тухайлан шинжлэн судалж тодорхойлов.

Хотжилт ба хүн амын амьдралын чанарт хийсэн дүн шинжилгээ:

Монгол Улсын хүн ам 1962 онд 1 сая, 1988 онд 2 сая, 2015 онд 3 саяд хүрч байсан бол хүн амын шинэчилсэн хэтийн тооцооны дундаж бууралттай хувилбарын тооцооллын дүнгээр Монгол Улсын харьяат хүн ам 2033 онд 4 саяд, 2048 онд 5 саяд хүрэх тооцоо гарсан байна.⁵

Монгол Улсад хотжих үйл явц өнгөрсөн зууны хоёрдугаар хагаст хурдацтай өрнөж, үүнээс хойш өнөөг хүртэл нийт хүн амд хотын хүн амын эзлэх хувь өссөөр байна. Үндэсний статистикийн хорооны судалгаагаар 2023 оны жилийн эцсийн байдлаар Монгол Улсын нийт хүн ам 3.5 сая бөгөөд үүнээс 1.6 сая буюу 48% нь Улаанбаатар хотод амьдарч байна⁶.

Түүнчлэн Улаанбаатар хотод манай улсын их дээд сургуулиудын 88.5 хувь нь байршиж, түүнд нийт оюутан сурагчдын 95.3 хувь нь суралцаж байгаа төдийгүй Монгол Улсын эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын 39.7 хувь нь төвлөрчээ.

Өнөөгийн байдлаар манай улсад 1,0 саяас дээш хүн амтай хот 1 (Улаанбаатар), 50.0-100.0 мянган хүн амтай хот 2 (Дархан, Эрдэнэт), 20.0-50.0 мянган хүн амтай хот 12, 20.0 мянга хүртэл хүн амтай хот 7 байна.

⁵ Хүн амын шинэчилсэн хэтийн тооцоо 2020-2050 он, ҮСХ, 2020

⁶ Үндэсний статистикийн хорооны мэдээлэл. <https://www.nso.mn/mn/statistic/fun-statistic/population>;

Хотжилтын түвшин	Тоо	Хотын нэр
1,0 саяас дээш хүн амтай хот	1	Улаанбаатар
100,000 - 1,000,00 хүн амтай хот	1	Орхон
50,000 - 100,000 хүн амтай хот	1	Дархан
20,000 - 50,000 хүн амтай хот	12	Өлгий, Улаангом, Ховд, Цэцэрлэг, Баянхонгор, Арвайхээр, Хөвсгөл, Сайншанд, Даланзадгад, Сүхбаатар, Чойбалсан, Өндөрхаан
20,000 хүртэл хүн амтай хот	7	Алтай, Улиастай, Булган, Говьсүмбэр, Мандалговь, Зуунмод, Баруун-Урт

Ийнхүү хот, суурин газруудад хүн амын дийлэнх хэсэг төвлөрөн суурьшсантай холбоотойгоор хүн амын нягтрал хот, хөдөөд хэт ялгаатай болсон байна. Тухайлбал 2018 оны байдлаар Улаанбаатар хотын хүн амын нягтрал 317.3 болж улсын дунджаас 151 дахин өндөр болсон байна⁷.

Энэхүү төвлөрлийг сааруулах зорилгоор шинэ суурьшлыг бий болгох зорилго, зорилт дэвшүүлж байгаа бодлогын баримт бичгүүдийн хэрэгжилтэд Хархорум хотыг байгуулах арга хэмжээ эерэг үр нөлөөтэй юм.

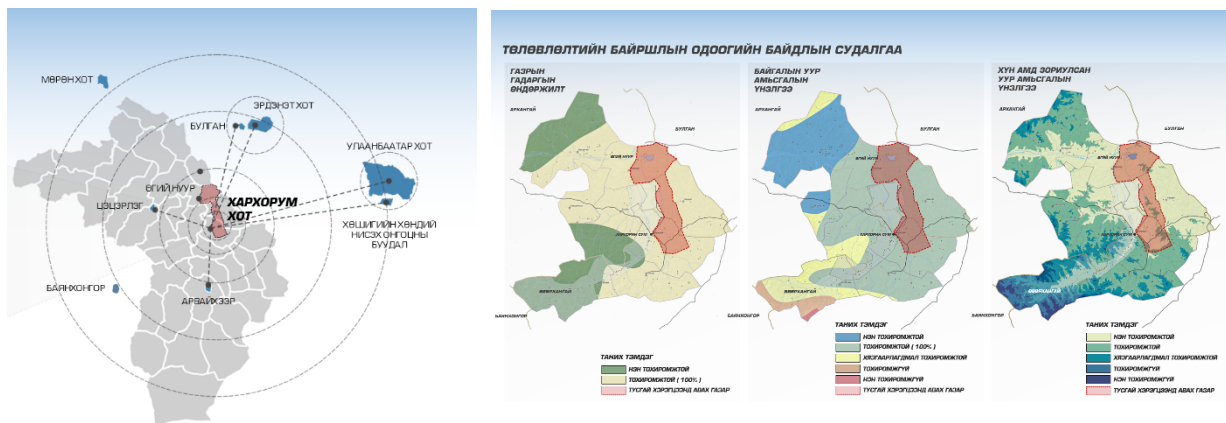
Засгийн газрын 2023 оны 40 дүгээр тогтоолоор байгуулагдсан “Шинэ Хархорум хотын бүтээн байгуулалтын захиргаа”-наас Хархорум хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөний үзэл баримтлал боловсруулахаар олон улсын уралдаан зохион байгуулсан байх бөгөөд сонгон шалгаруулалтын уралдаанд эхний 5 байрт шалгарсан багууд хүн ам зүйн төлөвлөлтийн хувьд дараах тооцооллыг гаргасан байна:

Хүснэгт. Хархорум хотын хүн амын төлөвлөлт

д/д	Багууд	Хүн амын тоо		
		2032	2040	2050
I байр	Хятадын зам, гүүрийн корпорац ХХК; Хятадын барилгын зураг төсөл, судалгааны хүрээлэн ХХК; СССС хурдны замын төлөвлөлт, зураг төслийн хүрээлэн ХХК	100,000	300,000	500,000
	Зүүн Хятадын архитектурын зураг төсөл, судалгааны хүрээлэн ХХК Урбанжень - инк	264,492	430,080	500,395
II байр	Урбан плас	166,931	654,179	925,692
III байр	Кенго кума болон “Индекс” групп, “Эйч Эс Эс” инженеринг “Масу” төлөвлөлт	382,420	500,000	699,334
IV байр	“Эн Эй Пи” групп Монгол Солонгосын хамтарсан баг	150,000	300,000	500,000
V байр	“Австралийн олон улсын архитектурын платформ - Пи Ти Уай” ХК	264,492	430,080	500,395
Шинэ Хархорум хотын бүтээн байгуулалтын захиргаа		264,492	430,080	500,395

⁷ www.1212.mn

Хархорум хотын хүн амын хэтийн тооцоог төлөвлөлтийн хүрээнд шинээр бий болгох ажлын байр, хот бүрдүүлэгч бүлэг, хотын тэргүүлэх салбарт ажиллах хүчний тооцоонд суурилж хөдөлмөрийн балансын аргаар тооцсон байх бөгөөд Хархорум хотын төлөвлөлтийн үзэл баримтлалыг боловсруулах ажлын хүрээнд төлөвлөлтийн урьдчилсан тооцоо, хүчин чадлыг 500,000 хүн, 161,290 өрхтэй байхаар нэгдсэн тооцоолол хийгдсэн байна.⁸

Ажлын байр, ажиллах хүчний тоо:

Хархорум хотын төлөвлөлтийн үзэл баримтлалын төсөлд Хархорум хотыг 500,000 хүн амтай байхаар тооцож, 285,000 ажлын байр бий болгох, жилд 2.1 их наяд төгрөгийн хүнсний хэрэгцээ бий болох, жилд дунджаар 37,620 тн мах, 39,600 тн жимс, жимсгэнэ, 65,340 тн гурил, 67,320 тн сүү, сүүн бүтээгдэхүүн, 75,240 тн хүнсний ногооны эрэлт үүсэхээр тооцоо гарсан байна.

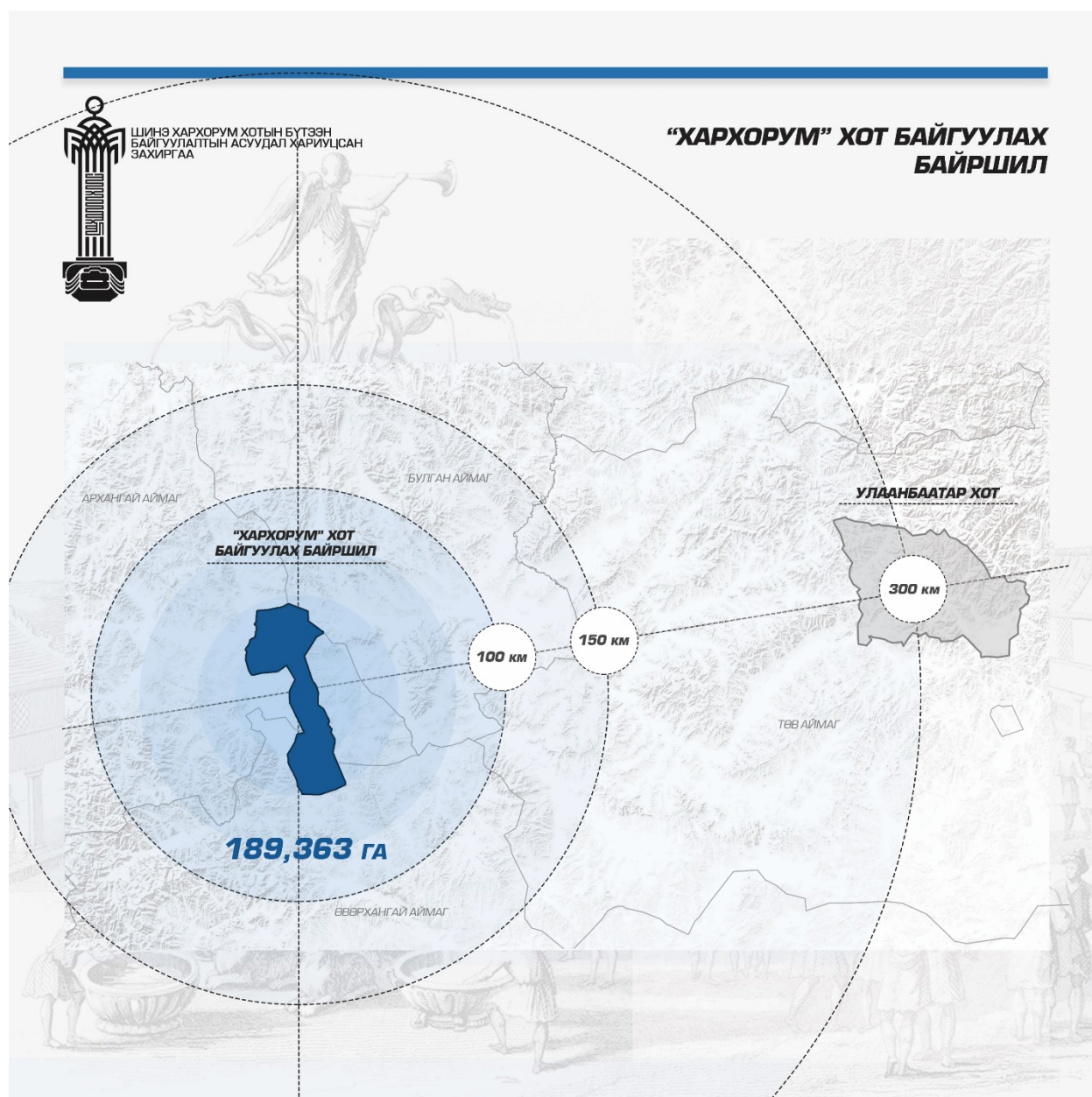
Мөн Хархорум хотыг байгуулахаар Засгийн газрын 2024 оны 01 сарын 17-ны өдрийн 21 дүгээр тогтоолоор 189,363 га газыг улсын тусгай хэрэгцээнд авсан бөгөөд байгалийн тогтоц, бүс нутгийн таталцал, үйл ажиллагааны онцлогоос

⁸ Хархорум хотын төлөвлөлтийн үзэл баримтлалд;

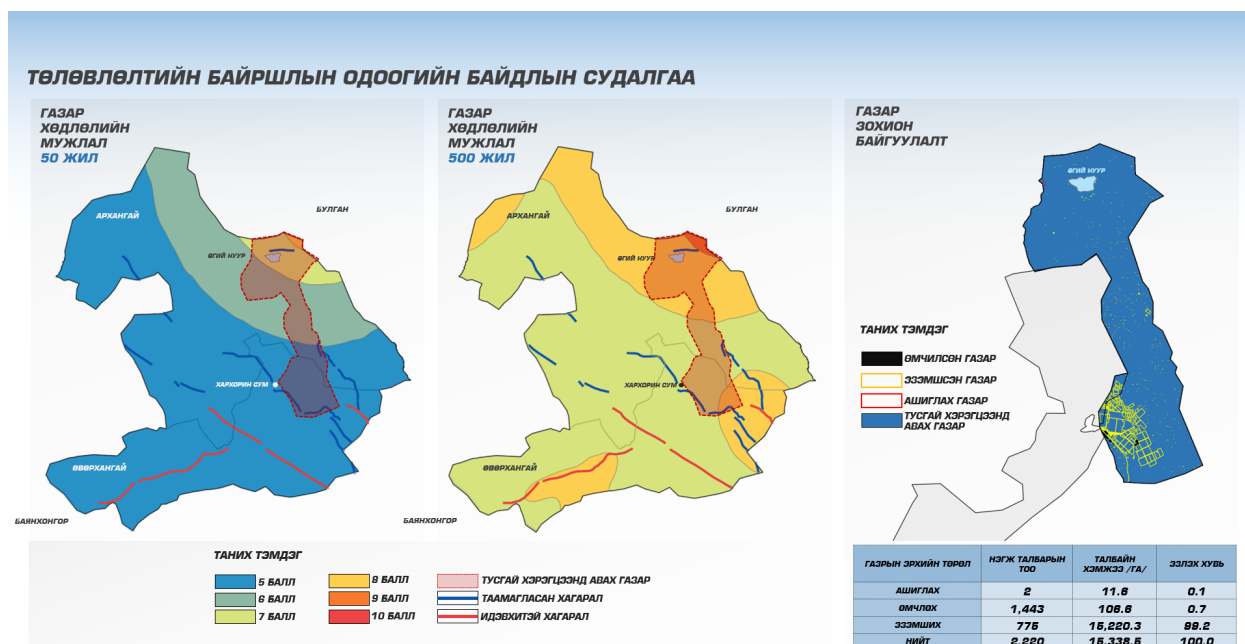
шалтгаалж хөгжлийн 3 бүсэд хувааж төлөвлөлтийн үзэл баримтлалыг боловсруулсан байна. Тухайлбал, Архангай аймгийн Өгийнуур орчимд аялал жуулчлал төвлөрөн хөгжих, Элсэн талд Олон улсын зэрэглэл бүхий нисэх буудал төлөвлөсөн бол Улаанбаатар хоттой үүсгэж буй таталцал, цаашдын хөгжлийн хандлагаараа Өвөрхангай аймгийн Хархорин сумын Онгоцон хөднийд Хархорум хотын барилгажих бүс байхаар төлөвлөсөн байна. Орхоны хөндийн түүхийн өв, дурсгалт зүйл, хотын бүтээн байгуулалттай холбоотойгоор аялал жуулчлал, амралтын бүс нэмж төлөвлөх нь ач холбогдолтой байна.

Газар зүйн байрлал, дэд бүтцийн хангамжид хийсэн дүн шинжилгээ:

Хархорум хот нь газар зүйн байрлалын хувьд Өвөрхангай аймгийн Хархорин сум, Архангай аймгийн Өгийнуур, Хашаат сумын нутаг дэвсгэр дамнан байрших бөгөөд Улаанбаатар хотоос 360 км-т байрлаж байна.

Хархорум хотын 189,363 га эдэлбэр газрыг үүрэг зориулалтаар нь хот төлөвлөлтийн үндсэн 10 бүсэд хувааж хөгжүүлэхээр төлөвлөлтийн үзэл баримтлалын төслийг боловсруулсан байх ба эдгээр бүс нь газар нутгийн гадаргуугийн налуу, бусад хот төлөвлөлтөд нөлөөлөх хүчин зүйлсээс хамаарч, барилгажилтыг хязгаарлах, эсхүл дэмжих, нутаг дэвсгэрт хуваагдаж байна.

Эдгээр нөхцөл байдлаас дүгнэж үзвэл Хархорум хот эдэлбэр газартай байх, түүний хэмжээ хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөгөөр тодорхойлогдсон байх хуулийн шаардлагад нийцэж байна⁹ гэж үзлээ.

Мөн Засгийн газрын 2023 оны 40 дүгээр тогтоолоор байгуулагдсан “Шинэ Хархорум хотын бүтээн байгуулалтын захиргаа”-наас тухайн газар нутаг дахь дэд бүтэц, түүнийг бий болгох талаар суурь судалгаа шинжилгээний ажлуудыг зохион байгуулж, тодорхой үр дүнд хүрсэн байна.

Хархорум хотын инженерийн болон нийгмийн дэд бүтцийн хангамжийн асуудлыг одоо байгаа болон ирээдүйд бий болгохоор төлөвлөсөн байдлаар нь авч үзлээ.

1.3ам, тээврийн сүлжээ: “Хархорум” хотын нисэх буудал, гадна зам тээврийн сүлжээний төлөвлөлтийн шийдлийг Зам, тээврийн хөгжлийн яамны захиалгаар Улаанбаатар-Лүн чиглэлийн 100 км авто замыг 4 эгнээ болгон өргөтгөх ажлын зураг төсөл, Хархорум чиглэлийн авто замын ТЭЗҮ боловсруулах ажил хийгдэж байна.

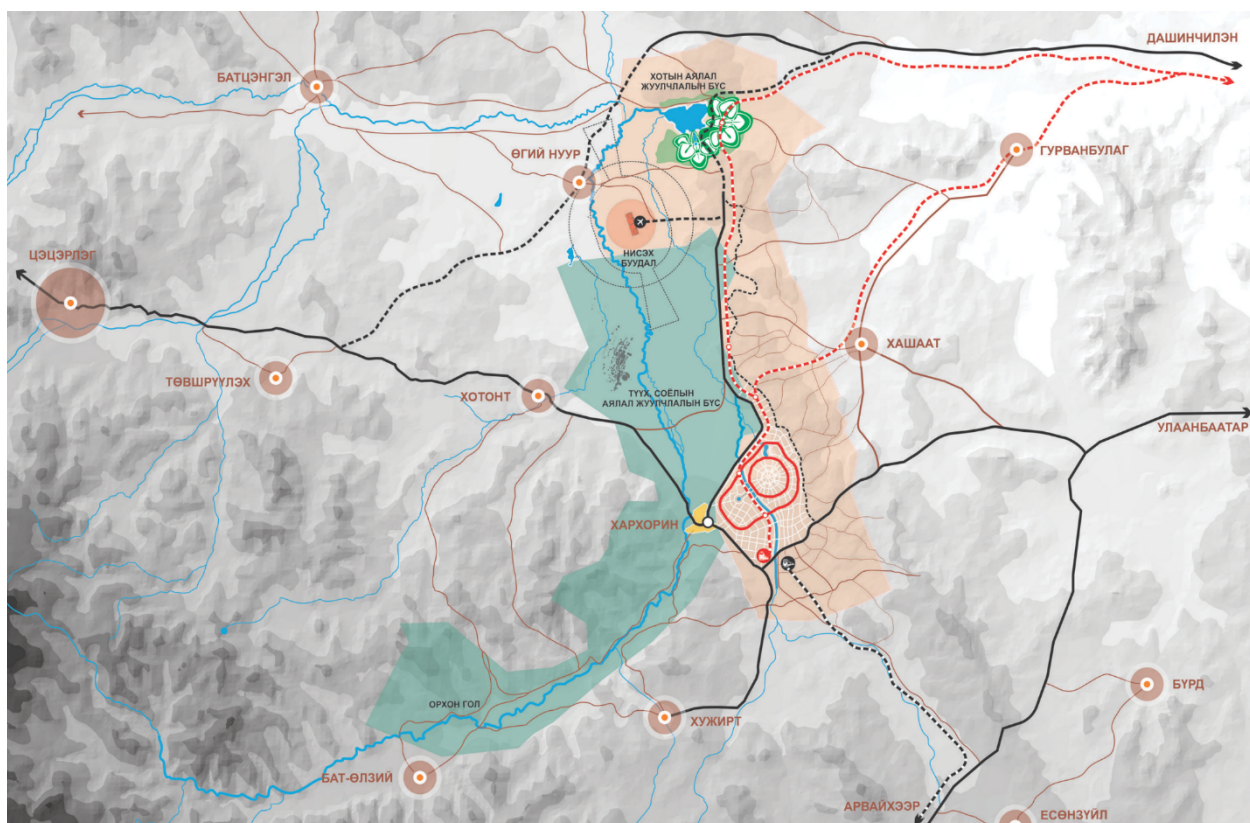
Мөн Улаанбаатар хотоос Хархорин сум хүртэлх төмөр замын судалгаа хийгдэж байгаа бөгөөд ачаа тээвэр болон өндөр хурдны тээврийн сүлжээг Мянганы зам, болон одоо байгаа баруун аймгуудын авто зам дагуу гэсэн хэд хэдэн хувилбараар харьцуулан судалж байна.

⁹ Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйл.

ГАДНА ТЭЭВРИЙН СҮЛЖЭЭ

ТАНИХ ТЭМДЭГ

- Аймгийн төв
- Сумын төв
- Одоо байгаа авто зам
- "Шинэ сэргэлт"-ийн хүрээнд шинээр хийгдэх авто зам
- Одоо байгаа төмөр зам
- Төлөвлөж буй төмөр зам

Мөн өнгөрсөн хугацаанд хөдөөгөөс хотруу чиглэсэн шилжин суурьшилт болон шинэ төрөлтөөр нийслэл хотын хүн ам огцом, эрс нэмэгдсэний улмаас хүн амын хүнсний хангамж, эрүүл орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх, хүнсний болон орчны аюулгүй байдал, эрүүл мэндийг хамгаалах, нийслэлийн нутаг дэвсгэрийн экологийн тэнцвэрийг хадгалах, хамгаалах, гамшиг, осол, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг жигд, тогтвортой, тасралтгүй нэмэгдүүлэх, нийгмийн халамж, төрийн үйлчилгээнд үүсч буй зохиомол ачааллыг бууруулах зэрэг хүний эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах шат дараалсан арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх, шаардлага өдрөөс өдөрт өсөн нэмэгдсээр байна.

Хотжилт нь төлөвлөгөөтэйгөөс гадна аяндаа бий болдог нийгмийн үзэгдэл тул нийслэлийн нутаг дэвсгэрт амьдралын хэв маяг, эдийн засаг, нийгмийн ашиг сонирхлоороо нэгдсэн хүн ам төвлөрсөн хот, тосгон, сууринууд үүссээр байна. Мөн хот, тосгоны өдөр тутмын амьдралыг зохицуулсан, оршин суугчид руугаа чиглэсэн, нийтийн эрх ашигт нийцсэн, иргэдийн эрүүл, аюулгүй, тав тухтай оршин суух орчныг бүрдүүлэх зорилготой дүрмээ оршин суугчид батлан мөрдүүлэх эрх зүйн орчныг бий болгож, хот, тосгон тулгамдсан асуудлаа өөрийн онцлогт тохируулан шийдвэрлэх, бие даан хөгжих боломжийг олгох шаардлага зүй ёсоор урган гарч байна.

Дээрх нөхцөл байдал, хэрэгцээ шаардлага нь манай улсын улс төр, эдийн засаг, нийгмийн, соёл, бүтээн байгуулалтын төв нийслэл Улаанбаатар хотын олон талт зангилаа асуудал, тулгарч буй хүндрэл, бэрхшээлийг тодорхойлж байгаа бөгөөд Хархорум хотыг байгуулах, хөгжүүлэх үйл ажиллагаанд Улаанбаатар хот дээр бий болсон алдааг давтахгүй байх, бүтээн байгуулалтын эхлэлээс төлөвлөлттэй, хүндээ ээлтэй байдлаар байгуулж хөгжүүлэх нь өнөөдрийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй Хот, тосгоны эрх зүйн байдлыг тодорхойлсон хууль тогтоомжоор нэг мөр, бүрэн төгс зохицуулах боломжгүй байна гэж үзэж Хархорум хотын онцлогт нийцсэн, бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг дэмжсэн нэмэлт эрх зүйн зохицуулалт шаардлагатай байна гэж дүгнэлээ.

Иймд Хархорум хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төслийг боловсруулж, батлах нь улс, бүс нутаг, тухайн хот оршин байгаа орон нутаг төдийгүй иргэдийн аж амьдрал, аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйл ажиллагаанд эерэг нөлөө үзүүлж, Үндсэн хуульд заасан иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрх хангагдах хууль зүйн баталгааг бүрдүүлэх, цаашлаад бүс, орон нутгийг хөгжүүлэхэд ач холбогдолтой байна.

2.2.Эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөх этгээдийг тодорхойлсон байдал:

Дэлхийн соёл иргэншлийн зангилаа, улс төр, эдийн засгийн харилцааны төв Монголын эзэнт гүрний нийслэл хотыг сэргээж Хархорум хотыг байгуулахаар шийдвэрлэсэн байх бөгөөд Өвөрхангай аймгийн Хархорин, Архангай аймгийн Өгийнуур, Хашаат сумын нутаг дэвсгэрт дамнан Орхоны хөндийд байрлаж байгаа бөгөөд суурьшил үүсээгүй, иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллага үл хөдлөх эд хөрөнгө барьж байгуулаагүй, үйл ажиллагаа явуулаагүй байршлыг сонгон байгуулахаар төлөвлөсөн байна.

Хархорум хот байгуулахаар төлөвлөсөн 189,3 мянган га талбайд нийт 2200 гаруй иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын эзэмшиж, ашиглаж, өмчилж байгаа газрын эрхийг Хархорум хотын төлөвлөлттэй уялдуулан зориулалтыг өөрчлөх, нөхөх

олговортойгоор газрыг нь эргүүлэн авах, өөр байршилд солих арга хэмжээг холбогдох хууль, тогтоомжид заасны дагуу авч хэрэгжүүлэх тул тэдгээрийн эрх, ашиг сонирхол шууд хөндөгдөхгүй байна гэж үзлээ. Нөгөө талаар иргэд, орон нутаг Хархорум хот байгуулах үйл ажиллагааг дэмжин, талархалтай хүлээн авч тухайн байрлалд газар эзэмшигч, өмчлөгч иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагууд үйл ажиллагаагаа уялдуулахаа илэрхийлсэн нь сайшаалтай байна.

2.3. Асуудлыг үүсгэж байгаа шалтгаан нөхцөл:

Хархорум хотыг байгуулах талаар хэд хэдэн шийдвэр гарч, Хот тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хууль батлагдаж хотуудын удирдлага, зохион байгуулалт, чиг үүрэг, удирдлагын бүрэн эрхтэй холбоотой харилцаа зохицуулагдсан байх боловч Хархорум хотын удирдлага, зохион байгуулалтыг шийдвэрлэж, бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг шууд хэрэгжүүлэх боломжгүй, тодорхойгүй дараах нөхцөл байдлыг бий болгож байна. Үүнд:

- Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийг хэрэгжүүлэх хугацаа 2025 оны 06 сарын 01-ний өдрөөс эхлэх бөгөөд Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулиар Хархорум хотын удирдлагыг 2026 оны 01 сарын 01-ний өдрөөс хотын оршин суугчид сонгох хүртэл хугацаанд Өвөрхангай аймгийн ИТХ, тус сумын Засаг дарга нар хэрэгжүүлэхээр заасан нь Хархорум хотын төлөвлөлт, бүтээн байгуулалтын ажил удаашрах, хойшлох сөрөг үр дагавартай байна;
- Хархорум хот нь Архангай, Өвөрхангай аймгийн хэд хэдэн сумын нутаг дэвсгэр дээр дамнан байршиж байгаа боловч нэг сумынх нь ИТХ, ЗД тухайн хотын удирдлагыг хэрэгжүүлэх тул хотын төсөв, санхүү, өмч хөрөнгө, татварын орлогын хуваарилалт, татвар ногдуулалт, татварын болон татварын бус дэмжлэг, тухайн хотруу ЗЗНДН-ийн чиг үрэг шилжүүлэх зэрэг асуудалд тодорхойгүй нөхцөл байдлыг бий болгож улмаар хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлөх, хугацаа алдах сөрөг үр нөлөөтэй байна;
- Манай улсын уур амьсгал эрс тэс, 4 улирлын байдлаас хамаарч хотын бүтээн байгуулалт, барилгажилтын үйл ажиллагаа нь улирлын шинж чанартай, идэвхтэй хэрэгжүүлэх цаг хугацаа хязгаарлагдмал, барилгын материалын үйлдвэрлэл, нийлүүлэлт, дэд бүтцийн хүртээмж, хүчин чадал зэргийг харгалзан үзэж Хархорум хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг эрчимтэй, шуурхай хэрэгжүүлэх тусгайлсан зохицуулалт байхгүй байна.

Иймд Хархорум хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг гардан зохион байгуулах мэргэжлийн удирдлагыг тодорхой хугацаанд Засгийн газраас томилж, бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг дэмжсэн, хөрөнгө оруулалт татах баталгаатай орчныг бий болгосон, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг татсан, шинэ хотод шилжин очиж, ажиллаж, амьдрах иргэд, ААНБ-ын хүсэл эрмэлзлэлийг бий болгосон нарийвчилсан зохицуулалт бүхий хуулийн төсөл боловсруулж батлах, хэрэгжүүлэх хэрэгцээ, шаардлага бий болсон байна.

ГУРАВ. АСУУДЛЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ ЗОРИЛГЫГ ТОДОРХОЙЛСОН БАЙДАЛ

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан “Алсын хараа 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичигт “Эдийн засгийн тэргүүлэх салбарууд болон байршлын давуу талд тулгуурлан бүс, орон нутагт аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх” зорилтын 1-р үе шатанд буюу 2021-2030 онд Орхоны хөндийд Хархорум хотын байршлыг сонгож, техник эдийн засгийн үндэслэл,

хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулж, бүтээн байгуулалтын ажлыг эхлүүлнэ, 3-р үе шат буюу 2041-2050 онд Хархорум хотыг ЮНЕСКО-д бүртгэлтэй соёлын бүтээлч хот болгоно гэж тус тус заасан нь Хархорум хотын бүтээн байгуулалтын ажлыг богино хугацаанд зохион байгуулах үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг нарийвчлан тодорхойлох, тусгайлан зохицуулах үндэслэл болж байна.

Иймд одоогийн болон ирээдүйд бий болох нөхцөл байдлыг үнэлж, энэхүү үнэлгээний тайлангийн 2.3-т заасан асуудлыг шийдвэрлэх хэрэгцээ шаардлага урган гарч байгаатай холбогдуулан Аргачлал 4-т заасны дагуу асуудлыг шийдвэрлэх ерөнхий зорилгыг “иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрх, ногоон хөгжил, нийгэм, эдийн засгийн тогтвортой байдлыг бий болгох үүднээс шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр Хархорум хотын бүтээн байгуулалтыг богино хугацаанд эрчимтэй, үр дүнтэй зохион байгуулах, түүний эрх зүйн зохицуулалтыг тусгайлсан хуулиар тогтоох” гэж тодорхойллоо.

Мөн түүнчлэн Хархорум хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг бусад хот, суурин газраас ялгаатай байдлаар авч үзэж эртний хотын онцлогт нь нийцсэн аргаар зохицуулах шаардлагыг харгалзан энэхүү үнэлгээний тайлангийн нэгд заасан асуудлыг шийдвэрлэх хэрэгцээ шаардлага урган гарч байгаатай холбогдуулан Аргачлалын 4-т заасны дагуу асуудлыг шийдвэрлэх ерөнхий зорилгыг дараах байдлаар тодорхойлж байна.

1. Өвөрхангай, Архангай аймаг болон бүс нутгийн хөгжлийн төлөвлөгөөтэй уялдуулсан, Хархорум хотыг хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн байгаль орчин, нийгэм, эдийн засаг, санхүү, бизнес, татварын бодлогыг оновчтой, эерэг үр нөлөөтэй тодорхойлох замаар эрх зүйн зохицуулалтыг тодорхойлох;
2. Хархорум хотын бүтээн байгуулалтын хугацаанд, удирдлага, зохион байгуулалт, хөрөнгө оруулалтын хувьд шуурхай, тогтвортой, бие даан хөгжүүлэх бодлого, зарчмыг тодорхойлох;
3. Хотыг хөгжүүлэхэд төр, хувийн хэвшлийн түншлэл, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтын таатай орчин, баталгааг хангах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх;
4. Хархорум хотоос нийслэл болон бусад засаг захиргааны нэгжүүдтэй улсын чанартай болон хурдны зам, метро, төмөр зам, агаарын замаар хурдан шуурхай холбогддог байх;
5. Хархорум хотын удирдлагад хотын эдэлбэр газар дамнан байршиж байгаа аймаг, сумдын удирдлагаас ямар чиг үүргийг хэрхэн шилжүүлэх, тэдгээрээс хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаанд хэрхэн оролцох, ямар үүрэг, хариуцлага хүлээх асуудлыг тодорхой шийдвэрлэж, чиг үүргийн давхардлыг арилгах, төрийн байгууллагын ачааллыг багасгах гэх мэт.

3.1.Хархорум хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаа эрчимжих, шуурхай хэрэгжүүлэх таатай орчин бүрдсэнээр дараах эерэг үр дагавартай байна гэж үзлээ. Үүнд:

1. Монгол Улсын хөгжлийн урт, дунд, богино хугацааны бодлогын баримт бичигт тусгагдсан Хархорум хотыг сэргээн байгуулах, хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчин бүрдэнэ;

2. бусад аймаг, орон нутгийн иргэдийн аж амьдрал, аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйл ажиллагаанд эерэг нөлөө үзүүлж, Үндсэн хуульд заасан иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрх хангагдах, амьдралын чанар дээшлэх хууль зүйн баталгааг бүрдүүлэх, бүс, орон нутгийг хөгжүүлэхэд ач холбогдолтой;
3. хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг богино хугацаанд үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаанд оролцож байгаа иргэн, аж ахуйн нэгжид татварын болон татварын бус дэмжлэг, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалт нэмэгдэж бизнесийн таатай орчин бүрдэж, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ явуулах, хүчин чадал нэмэгдэж, олон тулгуурт эдийн засагтай байх бодлогод нийцсэн алхам болно;
4. хүрээлэн буй орчинд ээлтэй, эдийн засгийн үр өгөөжтэй, хүний амьдрах, ажиллах нэн таатай орчин бүрдсэн тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг хангасан, дэлхийн жишигт нийцсэн хот бий болно.

ДӨРӨВ.ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ҮР НӨЛӨӨГ ТАНДАН СУДАЛСАН БАЙДАЛ

Аргачлалын 5.4-т заасны дагуу хуулийн төсөл боловсруулах нэг хувилбарыг сонгосон ба сонгосон хувилбарын үр нөлөөг тус аргачлалын 6.2-т заасан ерөнхий асуултуудад хариулах замаар дүгнэлтийг нэгтгэн гаргасан ба хувилбарын хүний эрх, эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөөг шалгуур асуултын дагуу тандсан байдлыг Хүснэгт 1, 2, 3, 4-р харуулав.

4.1.Хүний эрхэд үзүүлэх үр нөлөө:

Хархорум хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төсөл боловсруулах нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван есдүгээр зүйлийн 1-д “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна” гэж заасантай уялдуулж, Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хууль, нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенц зэрэгт нийцэж байгаа эсэх, улмаар хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөх эрсдэлээс хамгаалах, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх зэргээр хүний эрх, эрх чөлөөг хангахад чиглэсэн зохицуулалтыг бий болгоно.

Өөрөөр хэлбэл, хуулийн төсөл боловсруулах нь хүний эрхийн суурь зарчмуудад нийцэж байгаа нь Аргачлалын 6.2-т заасан хүний эрхэд үзүүлэх үр нөлөөний суурь асуултын хариулт Хүснэгт1-ээр тодорхойлогдож байна.

Хүснэгт 1

ХҮНИЙ ЭРХЭД ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1.Хүний эрхийн суурь зарчмуудад нийцэж байгаа эсэх	1.1.Ялгаварлан гадуурхахгүй ба тэгш байх			
	1.1.1.Ялгаварлан гадуурхахыг хориглох эсэх	Тийм	Үгүй	Хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байх ба хуулийн төсөлд тодорхой үндэслэл бүхий шалгуур тавьж, хязгаарлалт тогтоож болох боловч үүнийг ялгаварлан

				гадуурхсан зохицуулалт биш болно.
	1.1.2.Ялгаварлан гадуурхсан буюу аль нэг бүлэгт давуу байдал үүсгэх эсэх	Тийм	Үгүй	иргэн, хуулийн этгээдэд ээлтэй байх зарчимд тулгуурлан сөрөг үр дагаврыг буруулахад зохицуулалтын зорилго чиглэгдэх.
	1.1.3.Хүний эрхийн олон улсын баримт бичигт нийцэх эсэх	Тийм	Үгүй	
	1.2.Оролцоог хангах			
	1.2.1.Зохицуулалтын хувилбарыг сонгохдоо оролцоог хангасан эсэх, ялангуяа эмзэг бүлэг, цөөнхийн оролцох боломжийг бүрдүүлсэн эсэх	Тийм	Үгүй	Хуулийн төсөлд иргэд, холбогдох байгууллагаас санал авах, төр, мэргэжлийн ТББ, мэргэжлийн холбоод, хувийн хэвшлийн мэдээлэл солилцох оролцоог хангасан байх ёстой.
	1.2.2.Зохицуулалтыг бий болгосноор эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж байгаа, эсхүл хөндөгдөж болзошгүй иргэдийг тодорхойлсон эсэх	Тийм	Үгүй	
	1.3.Хууль дээдлэх зарчим ба сайн засаглал, хариуцлага			
	1.3.1.Зохицуулалтыг бий болгосноор хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хангах, хамгаалах явцад ахиц дэвшил гарах эсэх	Тийм	Үгүй	Хүн бүр хууль, шүүхийн өмнө эрх тэгш байх, эрүүл, аюулгүй таатай орчинд амьдрах, иргэдийн эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийг хангах, хамгаалах, хүний халдашгүй эрхийн баталгааг хангахад чиглэх.
	1.3.2.Зохицуулалтын хувилбар нь хүний эрхийн Монгол Улсын олон улсын гэрээ, хүний эрхийг хамгаалах механизмын талаар НҮБ-аас өгсөн зөвлөмжид нийцэж байгаа эсэх	Тийм	Үгүй	Хүн бүр тэгш эрхтэй байх нөхцөл, боломжийг бүрдүүлэхэд чиглүүлэх.
	1.3.3.Хүний эрхийг зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлагыг тусгах эсэх	Тийм	Үгүй	Хууль зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагыг тогтоох зарчмыг баримтлах.
2.Хүний эрхийг хязгаарласан зохицуулалт агуулсан эсэх	2.1.Зохицуулалт нь хүний эрхийг хязгаарлах тохиолдолд энэ нь хууль ёсны ашиг сонирхолд нийцсэн эсэх	Тийм	Үгүй	Үндсэн хуульд заасан хязгаарын хүрээнд, шударга ёсонд нийцсэн хязгаарлалт тогтоох
	2.2.Хязгаарлалт тогтоох нь зайлшгүй эсэх	Үгүй	Үгүй	Иргэн, хуулийн этгээдэд, зөвшөөрсөн болон хориглосон үйл ажиллагааг тодорхойлж болох ба энэхүү хязгаарлалт нь хуулийн хүрээнд, хяналтын доор хэрэгжих ёстой. Энэхүү хязгаарлалт нь нийтийн эрх ашгийн үүднээс

				зайлшгүй шаардлагатай бөгөөд Үндсэн хуульд заасан зайлшгүй нөхцөлд хамаарна.
3.Эрх агуулагч	3.1.Зохицуулалтын хувилбарт хамаарах бүлгүүд буюу эрх агуулагчдыг тодорхойлсон эсэх	Тийм		Хотын оршин суугч, иргэн, хуулийн этгээд /өмчийн хэлбэр харгалзахгүйгээр
	3.2.Эрх агуулагчдыг эмзэг байдлаар нь ялгаж тодорхойлсон эсэх	Тийм	Үгүй	-
	3.3.Зохицуулалтын хувилбар нь энэхүү эмзэг бүлгийн нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж, тэдний эмзэг байдлыг дээрдүүлэхэд чиглэсэн эсэх	Тийм	Үгүй	Татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт үзүүлэх зохицуулалт тусгагдах
	3.4.Эрх агуулагчдын, ялангуяа эмзэг бүлгийн ялгаатай хэрэгцээг тооцсон мэдрэмжтэй зохицуулалтыг тусгах эсэх (хөгжлийн бэрхшээлтэй, үндэстний цөөнх, хэлний цөөнх, гагцхүү эдгээрээр хязгаарлахгүй)	Тийм	Үгүй	Хөгжлийн бэрхшээлтэй, үндэстний цөөнх, хэлний цөөнх, гадаадын иргэн зэрэгт тэгш боломжийг олгох.
4.Үүрэг хүлээгч	4.1.Үүрэг хүлээгчдийг тодорхойлсон эсэх	Тийм	Үгүй	Төр, төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагууд, иргэд оршин суух, үйл ажиллагаа явуулахдаа ямар үүрэг хүлээх, иргэн, хуулийн этгээдэд үйлчилгээ үзүүлэх төрийн байгууллага, албан тушаалтан ямар үүрэг хүлээхийг тодорхойлох.
5.Жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуульд нийцүүлсэн эсэх	5.1.Жендерийн үзэл баримтлалыг тусгасан эсэх	Тийм	Үгүй	Хуулийн төсөл хүний эрхийн суурь зарчимд нийцэж, хүйсээр ялгаварлах зохицуулалт тусгагдахгүй байх.
	5.2.Эрэгтэй, эмэгтэй хүний тэгш эрх, тэгш боломж, тэгш хандлагын баталгааг бүрдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Хуулийн төсөлд жендерийн тэгш байдал зөрчигдөх зохицуулалт тусгагдахгүй.

4.2.Эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөө:

Хархорум хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаатай холбоотойгоор оршин суугч, аж ахуйн нэгж байгууллагад санхүүгийн эрх мэдэл, татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт, урамшуулал олгох эрх зүйн орчныг бий болгосноор дотоод, гадаадын аж ахуйн нэгж, байгууллага дэлхий болон дотоодын зах зээл дээр өрсөлдөх чадварт эерэг нөлөө үзүүлэх ба макро эдийн засгийн тогтвортой байдал, өрхийн орлого, зарлага, олон улсын харилцаа зэрэгт сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй нь Аргачлалын 6.2-т заасан эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөөний суурь асуултын хариулт Хүснэгт 2-оор тодорхойлогдож байна.

ЭДИЙН ЗАСАГТ ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1.Дэлхийн зах зээл дээр өрсөлдөх чадвар	1.1.Дотоодын аж ахуйн нэгж болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж хоорондын өрсөлдөөнд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	1.2.Хил дамнасан хөрөнгө оруулалтын шилжилт хөдөлгөөнд нөлөө үзүүлэх эсэх (эдийн засгийн байршил өөрчлөгдөхийг оролцуулан)	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	1.3.Дэлхийн зах зээл дээрх таагүй нөлөөллийг Монголын зах зээлд орж ирэхээс хамгаалахад нөлөөлж чадах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Хотын эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн эрх зүйн зохицуулалт сайжирснаар дэлхийн эдийн засгийн хямралын нөлөөлөл багасна.
2.Дотоодын зах зээлийн өрсөлдөх чадвар болон тогтвортой байдал	2.1.Хэрэглэгчдийн шийдвэр гаргах боломжийг бууруулах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	2.2.Хязгаарлагдмал өрсөлдөөний улмаас үнийн хөөргөдлийг бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	2.3.Зах зээлд шинээр орж ирж байгаа аж ахуйн нэгжид бэрхшээл, хүндрэл бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	2.4.Зах зээлд шинээр монополийг бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
3.Аж ахуйн нэгжийн үйлдвэрлэлийн болон захиргааны зардал	3.1.Зохицуулалтын хувилбарыг хэрэгжүүлснээр аж ахуйн нэгжид шинээр зардал үүсэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	3.2.Санхүүжилтийн эх үүсвэр олж авахад нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	3.3.Зах зээлээс тодорхой бараа бүтээгдэхүүнийг худалдан авахад хүргэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	3.4.Бараа бүтээгдэхүүний борлуулалтад ямар нэг хязгаарлалт, эсхүл хориг тавих эсэх	Тийм	Үгүй	сөрөг нөлөөгүй
	3.5.Аж ахуйн нэгжийг үйл ажиллагаагаа зогсооход хүргэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
4.Мэдээлэх үүргийн улмаас үүсэж байгаа захиргааны зардлын ачаалал	4.1.Хуулийн этгээдэд захиргааны шинж чанартай нэмэлт зардал (Тухайлбал, мэдээлэх, тайлан гаргах г.м) бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
5.Өмчлөх эрх	5.1.Өмчлөх эрхийг (үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгө, эдийн бус баялаг зэргийг) хөндсөн зохицуулалт бий болох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	5.2.Өмчлөх эрх олж авах, шилжүүлэх болон	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй

	хэрэгжүүлэхэд хязгаарлалт бий болгох эсэх			
	5.3.Оюуны өмчийн (патент, барааны тэмдэг, зохиогчийн эрх зэрэг) эрхийг хөндсөн зохицуулалт бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
6.Инноваци болон судалгаа шинжилгээ	6.1.Судалгаа шинжилгээ, нээлт хийх, шинэ бүтээл гаргах асуудлыг дэмжих эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Шинэ хотын хөгжлийн бодлого, чиг үүргийг хэрэгжүүлэх хотын хөгжлийн түүх, хэтийн төлөвийг тодорхойлох, хотжилт, хот байгуулалт, хүн ам, хүрээлэн байгаа орчны асуудал, олон нийтийн санаа бодлыг судлах үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх.
	6.2.Үйлдвэрлэлийн шинэ технологи болон шинэ бүтээгдэхүүн нэвтрүүлэх, дэлгэрүүлэхийг илүү хялбар болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Хотын хөгжилд иргэн, ААНБ-ын оролцоог нэмэгдүүлж, төр хувийн хэвшлийн түншлэлийг чухалчлах, хөрөнгө оруулалтын баталгааг хангах зохицуулалт тусгах.
7.Хэрэглэгч болон бүлийн төсөв гэр	7.1.Хэрэглээний үнийн түвшинд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Санхүүгийн тогтвортой байдлыг сайжруулж, тодорхой эерэг нөлөө үзүүлнэ.
	7.2.Хэрэглэгчдийн хувьд дотоодын зах зээлийг ашиглах боломж олгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	7.3.Хэрэглэгчдийн эрх ашигт нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангаснаар үнийн тогтвортой байдалд нөлөөлж хэрэглэгчдийн эрх ашигт эерэг нөлөө үзүүлнэ.
	7.4.Хувь хүний/гэр бүлийн санхүүгийн байдалд (шууд буюу урт хугацааны туршид) нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
8.Тодорхой бүс нутаг, салбарууд	8.1.Тодорхой бүс нутагт буюу тодорхой нэг чиглэлд ажлын байрыг шинээр бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Үйлдвэр, үйлчилгээний байгууллагад ажлын байр нэмэгдэж, санхүү, татварын бодлогоор дэмжих.
	8.2.Тодорхой бүс нутагт буюу тодорхой нэг чиглэлд ажлын байр багасгах чиглэлээр нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	8.3.Жижиг, дунд үйлдвэр, эсхүл аль нэг салбарт нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Татварын бодлогоор дэмжих. Санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангаснаар эдийн засгийг тогтвортой хөгжүүлэх боломжийг бүрдүүлж, бизнесийн таатай орчин бий болох эерэг нөлөө үзүүлнэ.
9.Төрийн захиргааны байгууллага	9.1.Улсын төсөвт нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаанд зориулж улсын төсвөөс хөрөнгө оруулалт хийнэ.
	9.2.Шинээр төрийн байгууллага байгуулах, эсхүл төрийн байгууллагад бүтцийн	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Чиг үүргийн зөв хуваарилалт, менежмент бүхий Хотын зөвлөл,

	өөрчлөлт хийх шаардлага тавигдах эсэх			Захирагч түүний ажлын алба шинээр байгуулагдан ажиллана.
	9.3.Төрийн байгууллагад захиргааны шинэ чиг үүрэг бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй.
10.Макро эдийн засгийн хүрээнд	10.1.Эдийн засгийн өсөлт болон ажил эрхлэлтийн байдалд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй бөгөөд шинээр суурьшил үүссэнээр ажлын байр нэмэгдэх, үйл ажиллагаа нь өргөжих, орлого нь нэмэгдэх эерэг нөлөөтэй.
	10.2.Хөрөнгө оруулалтын нөхцөлийг сайжруулах, зах зээлийн тогтвортой хөгжлийг дэмжих эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй бөгөөд төсвийн болон төсвийн бус эх үүсвэрээр дагнасан болон хамтарсан хөрөнгийн сан үүсгэж, хөрөнгө оруулалт хийх таатай орчныг бий болгож, зах зээлийн тогтвортой байдал хангагдах эерэг нөлөө үзүүлнэ.
	10.3.Инфляц нэмэгдэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
11.Олон улсын харилцаа	11.1.Монгол Улсын олон улсын гэрээтэй нийцэж байгаа эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг байдлаар зөрчилдөхгүй.

Хуулийн төслийг оновчтойгоор боловсруулж баталснаар тодорхой хэмжээнд төсвийн орлогыг нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээ төрийн үйлчилгээнд менежментийн инноваци¹⁰ болон түүнтэй холбогдох судалгаа шинжилгээний ажлыг нэвтрүүлэх боломжийг нэмэгдүүлнэ. Мөн эдийн засгийн эрсдэл буурах, бүс нутаг, орон нутгийн эдийн засаг тогтвортой өсөх боломж бүрдэж, амьдралын чанар дээшилнэ гэж үзлээ.

4.3.Нийгэмд үзүүлэх үр нөлөө:

Аргачлалын 6.2-т заасан нийгэмд үзүүлэх үр нөлөөний суурь асуултын хариулт Хүснэгт 3-аас харахад нийгэмд үзүүлэх ямар нэг сөрөг үр нөлөө байхгүй ба хот, нийтийн аж ахуйн болон төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмж, иргэдийн амьдралын чанарт эерэгээр нөлөөлөхөөр байна.

Хүснэгт 3

НИЙГЭМД ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1.Ажил эрхлэлтийн байдал, хөдөлмөрийн зах зээл	1.1.Шинээр ажлын байр бий болох эсэх	Тийм	Үгүй	Шинэ ажлын байр нэмэгдэх боломжтой. Шинээр суурьшил үүссэнээр үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, аялал жуулчлалын салбарт ажлын байр нэмэгдэх, үйл ажиллагаа нь өргөжиж, орлого нь нэмэгдэнэ.
	1.2.Шууд болон шууд бусаар ажлын байрны цомхотгол бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	1.3.Тодорхой ажил мэргэжлийн хүмүүс болон хувиараа хөдөлмөр	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй Шинээр суурьшил үүссэнээр ажлын байр нэмэгдэх, үйл ажиллагаа нь өргөжих, орлого нь нэмэгдэх эерэг нөлөө үзүүлнэ.

¹⁰Инновацийн тухай хуулийн 3.1.1.“инноваци” гэж шинэ мэдлэгийг баялаг болгон хувиргах цогц үйл явцыг; 3.1.3.“инновацийн үйл ажиллагаа” гэж шинэ санаа, шинэ мэдлэгийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах замаар өрсөлдөх чадвартай бүтээгдэхүүн, технологи, ажил, үйлчилгээг бий болгож зах зээлд нийлүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг;

	эрхлэгчдэд нөлөө үзүүлэх эсэх			
	1.4.Тодорхой насны хүмүүсийн ажил эрхлэлтийн байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй Шинээр суурьшил үүссэнээр ажлын байр нэмэгдэж хөдөлмөрийн насны хүмүүсийн ажил эрхлэлтийн байдалд эерэг нөлөөтэй.
2.Ажлын стандарт, хөдөлмөрлөх эрх	2.1.Ажлын чанар, стандартад нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй Чиг үүрэг, бүрэн эрх, хариуцлага, хяналт тодорхой болсноор ажлын чанар дээшилж, шаардлагатай стандарт батлагдаж хэрэгжинэ.
	2.2.Ажилчдын эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	2.3.Ажилчдын эрх, үүрэгт шууд болон шууд бусаар нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	2.4.Шинээр ажлын стандарт гаргах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Хотын хөгжилтэй уялдуулан дэлхийн жишигт хүрсэн үйлчилгээг нэвтрүүлэх, орчны аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой шинэ стандарт гарах боломжтой.
	2.5.Ажлын байранд технологийн шинэчлэлийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон өөрчлөлт бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Үйлдвэрлэл, технологийн дэвшил, инновацын хөгжүүлэлттэй холбоотой эерэг нөлөө бүхий өөрчлөлт бий болно.
3.Нийгмийн тодорхой бүлгийг хамгаалах асуудал	3.1.Шууд болон шууд бусаар тэгш бус байдал үүсгэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	3.2.Тодорхой бүлэг болон хүмүүст сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх. Тухайлбал, эмзэг бүлэг, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ажилгүй иргэд, үндэстний цөөнхөд гэх мэт	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	3.3.Гадаадын иргэдэд илэрхий нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
4.Төрийн удирдлага, сайн засаглал, шүүх эрх мэдэл, хэвлэл мэдээлэл, суртахуун	4.1.Засаглалын харилцаанд оролцогчдод нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	4.2.Төрийн байгууллагуудын үүрэг, үйл ажиллагаанд сөрөг нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Хотын хөгжлийн бодлого, эрх зүйн орчин боловсронгуй болсноор бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаа эрчимжиж, төрийн байгууллагын үүрэг, үйл ажиллагааны чанар, хүртээмж сайжирна.
	4.3.Төрийн захиргааны албан хаагчдын эрх, үүрэг, харилцаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Зарим чиг үүрэг, хариуцлага тодорхой болж төрийн албан хаагчийн ажиллах орчинг сайжруулж, хэрэгжүүлж байгаа үйл ажиллагаа, үзүүлж байгаа үйлчилгээ, үйлчилж байгаа хүн амын тоо, ажлын ачааллаас хамаарч ангилал, зэрэглэлийг нь нэмэгдүүлнэ.
	4.4.Иргэдийн шүүхэд хандах, асуудлаа	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй

	шийдвэрлүүлэх эрхэд нөлөөлөх эсэх			
	4.5.Улс төрийн нам, төрийн бус байгууллагын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
5.Нийтийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал	5.1.Хувь хүн/нийт хүн амын дундаж наслалт, өвчлөлт, нас баралтын байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Агаар, орчны бохирдол буурч, экологийн тэнцвэртэй байдал хангагдсанаар хувь хүний эрүүл мэнд, сэтгэл зүйд эергээр нөлөөлнө.
	5.2.Зохицуулалтын хувилбарын улмаас үүсэх дуу чимээ, агаар, хөрсний чанарын өөрчлөлт хүн амын эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй бөгөөд шинээр суурьшил үүссэнээр Улаанбаатар хотын төвлөрөл саарч хүн амын эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлөхүйц дуу чимээ, агаар, хөрсний чанарт эерэг нөлөөтэй.
	5.3.Хүмүүсийн амьдралын хэв маяг (хооллолт, хөдөлгөөн, архи, тамхины хэрэглээ)-т нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
6.Нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэнд, боловсролын систем	6.1.Нийгмийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжид нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Үйлчилгээний хүртээмж, чанар сайжирч эерэг нөлөө гарна.
	6.2.Ажилчдын боловсрол, шилжилт хөдөлгөөнд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	6.3.Иргэдийн боловсрол (төрийн болон хувийн хэвшлийн боловсролын байгууллага) олох, мэргэжил эзэмших, давтан сургалтад хамрагдахад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	6.4.Нийгмийн болон эрүүл мэндийн үйлчилгээ авахад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	6.5.Их, дээд сургуулиудын үйл ажиллагаа, өөрийн удирдлагад нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй бөгөөд шинэ хотод их дээд сургуулийг хотхон хэлбэрээр төлөвлөх, суурьшуулах боломжтой болно.
7.Гэмт хэрэг, нийгмийн аюулгүй байдал	7.1.Нийгмийн аюулгүй байдал, гэмт хэргийн нөхцөл байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Амьдрах орчин, үйлчилгээний хүртээмж, чанар сайжирч эерэг нөлөө гарна.
	7.2.Хуулийг албадан хэрэгжүүлэхэд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	7.3.Гэмт хэргийн илрүүлэлтэд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Хот, суурин газарт тулгамддаг асуудлыг шийдвэрлэх, эрүүл, аюулгүй орчноор хангагдах нөхцөл бүрдэж эерэг нөлөө үзүүлнэ.
	7.4.Гэмт хэргийн хохирогчид, гэрчийн эрхэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй

8.Соёл	8.1.Соёлын өвийг хамгаалахад нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Түүх, соёл, архитектурын өвийг хамгаалах, орчны аюулгүй байдлыг хангах талаар чиг үүрэг хүлээж, амьдрах орчин нөхцөл сайжрах, иргэдийн үүрэг оролцоо, хариуцлага нэмэгдэнэ.
	8.2.Хэл, соёлын ялгаатай байдал бий болгох эсэх, эсхүл уг ялгаатай байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	8.3.Иргэдийн түүх, соёлоо хамгаалах оролцоонд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Иргэд тодорхой эрх эдэлж, үүрэг хүлээх ба тэдний оролцоо, хяналт хангагдах эерэг нөлөөтэй

Хархорум хотын бүтээн байгуулалтыг дэмжсэн хуулийн төслийг боловсруулж батлуулснаар хотжилтын үйл ажиллагаа эрчимжиж, богино хугацаанд Хархорум хотыг байгуулж, дэлхий нийтийн анхаарлыг татах, нийгмийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжид эергээр нөлөөлж, хотын оршин суугчид, иргэдийн эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрх, эрх чөлөөг хангасан орчин үеийн дэвшилтэт хөгжил бүхий хотыг хөгжүүлэх ач холбогдолтой байна.

4.4 Байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө:

Байгаль орчинд ямар нэг шууд болон шууд бус сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй ба хот байгуулалт, төлөвлөлт журамлагдаж, төлөвлөлтгүй суурьшил үүсэх зэрэг хүндрэлтэй асуудлаас урьдчилан сэргийлж, байгаль орчныг хамгаалахтай холбоотой хуулийн хэрэгжилт хангагдах эерэг нөлөөтэй.

Хүснэгт 4

БАЙГАЛЬ ОРЧИНД ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуулт	Хариулт		Тайлбар
1.Агаар	1.1.Зохицуулалтын хувилбарын үр дүнд агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй бөгөөд шинээр суурьшил үүссэнээр бүс нутаг, сум орон нутаг хөгжиж, Улаанбаатар хотын төвлөрөл саарч агаар, хөрсний бохирдлыг бууруулах эерэг нөлөөтэй.
2.Зам тээвэр түлш, эрчим хүч	2.1.Тээврийн хэрэгслийн түлшний хэрэглээг нэмэгдүүлэх/бууруулах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй ба шинээр суурьшил үүссэнээр Улаанбаатар хотын төвлөрөл саарч тээврийн хэрэгслийн тоо буурах, замын хөдөлгөөний түгжрэл багасах, тээврийн хэрэгслийн түлшний хэрэглээ буурах эерэг нөлөөтэй.
	2.2.Эрчим хүчний хэрэглээг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Шинээр суурьшил үүссэнээр эрчим хүчний хэрэглээг нэмэгдүүлнэ.
	2.3.Эрчим хүчний үйлдвэрлэлд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай.
	2.4.Тээврийн хэрэгслийн агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Хотжилттой холбоотойгоор тээврийн хэрэгслийн бохирдол бий болх бөгөөд аль цахилгаан эх үүсвэр хэрэглэх шаардлагатай. Шинээр суурьшил үүсч, төрийн дээд болон төв байгууллагууд, үйлдвэр, их дээд сургуулиудыг шилжүүлснээр Улаанбаатар хотын төвлөрөл саарч тээврийн хэрэгслийн тоо буурах, замын хөдөлгөөний түгжрэл багасах, улмаар тээврийн хэрэгслийн хэрэглээний улмаас үүсэх

				агаарын бохирдол буурах эерэг нөлөөтэй.
3. Ан амьтан, ургамлыг хамгаалах	3.1. Ан амьтны тоо хэмжээг бууруулах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	3.2. Ховордсон болон нэн ховор амьтан, ургамалд сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	3.3. Ан амьтдын нүүдэл, суурьшилд сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	
	3.4. Тусгай хамгаалалттай газар нутагт сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй бөгөөд хотын эдэлбэр газрын бүсчлэлтэй холбоотойгоор тусгай хамгаалалттай газар нутгийг хамгаалах, зөвхөн аялал жуулчлалын зориулалтаар ашиглах эерэг нөлөөтэй.
4. Усны нөөц	4.1. Газрын дээрх ус болон гүний ус, цэвэр усны нөөцөд сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	
	4.2. Усны бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	
	4.3. Ундны усны чанарт нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	
5. Хөрсний бохирдол	5.1. Хөрсний бохирдолд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	
	5.2. Хөрсийг эвдэх, ашиглагдсан талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	
6. Газрын ашиглалт	6.1. Ашиглагдаагүй байсан газрыг ашиглах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй. Зөв, үр нөлөөтэй, ээлтэй төлөвлөлт, эдэлбэр газрын бүсчлэлийн зүй зохистой, хяналттай ашиглах эерэг нөлөөтэй.
	6.2. Газрын зориулалтыг өөрчлөх эсэх	Тийм	Үгүй	
	6.3. Экологийн зориулалтаар хамгаалагдсан газрын зориулалтыг өөрчлөх эсэх	Тийм	Үгүй	
7. Нөхөн сэргээгдэх/ нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялаг	7.1. Нөхөн сэргээгдэх байгалийн баялгийг өөрөө нөхөн сэргээгдэх чадавхыг нь алдагдуулахгүйгээр зохистой ашиглах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй
	7.2. Нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялгийн ашиглалт нэмэгдэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөөгүй

Бүс, орон нутаг, Хархорум хотын экологийн тэнцвэр болон байгаль орчинд ямар нэгэн шууд болон шууд бус сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй. Байгалийн баялаг ашиглалт, нөхөн сэргээлтийн чиглэлд мэргэжлийн байгууллагуудын хяналтыг нэмэгдүүлэх магадлалтай.

Хархорум хотын төлөвлөлт, үйл ажиллагаа нь:

- түүхий эд болон эрчим хүчний хэрэглээг аль болох бага байлгах;
- байгаль орчинд хор хөнөөл багатай байлгах;
- хүрээлэн буй орчноо хамгаалах;
- тээврийн хэрэглээг багасгах;
- бүсийн болон хот, орон нутгийн хангамжийн урсгалыг үр ашигтай болгох;
- тогтвортой хөгжлийг хангах;
- хүний үйл ажиллагааны асуудалд анхаарал хандуулах;
- иргэдийн сэтгэл зүйн таатай байдал, нийгмийн сэтгэл ханамжийг нэмэгдүүлэх;

- сайн засаглалын үндэс суурийг бий болгох;
- олон салбар бүхий эдийн засгийг бий болгох;
- хөдөлмөрийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэх замаар амьдралын өртгийг бууруулахад чиглэх нь байгаль орчин, хүн амьтанд ээлтэй, амьдрахад таатай, эко хот болж хөгжих гол нөхцөл болохыг хуулийн төсөл боловсруулахдаа анхаарах нь зүйтэй юм.

4.5. Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, бусад хуультай нийцэж байгаа эсэх:

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлд зааснаар Монгол Улсын иргэн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах, эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах, сурч боловсрох зэргээр үндсэн эрх, эрх чөлөөг баталгаатай эдлэх ба тус хуулийн 19 дүгээр зүйлд заасны дагуу төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хүлээж байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн энэхүү суурь зарчим нь хууль тогтоомжийг нэг мөр хэрэгжүүлж, түүнийг хэрэгжилтийг хангах, зохицуулалтыг боловсронгуй болгож, иргэд Үндсэн хуульд заасны дагуу үндсэн эрхээ эдлэх, баталгаагаар хангагдах үндэс суурь нь болж байна.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.2.1 зааснаар хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагаврыг харгалзан Хархорум хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төсөл боловсруулах хэрэгцээ, шаардлага байна гэж үзлээ.

Аливаа гэрээнд нэгдэн орсон улс Олон улсын гэрээний эрх зүйн тухай Венийн конвенцын 27 дугаар зүйлийн 1-д заасны дагуу ямар нэгэн шалтгаан заалгүйгээр тухайн гэрээг заавал биелүүлэх үүрэгтэй байдгийг тэргүүн ээлжид онцолдог ч манай улсын Үндсэн хуулийн Аравдугаар зүйлд Үндсэн хуульдаа харшилсан олон улсын гэрээг дагаж мөрдөхгүй байхаар хуульчилсан байдаг. Олон улсын гэрээг соёрхон батлах асуудлыг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Олон улсын гэрээний тухай 1993 оны хууль, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн холбогдох заалтыг баримтлан шийдвэрлэдэг ба Монгол Улсын Их хурал 1994, 2011 онуудад “Монгол Улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал”-ыг баталсан нь олон улсын гэрээний талаар баримтлах бодлогын үндэс юм.

Хархорум хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төсөл боловсруулах ажил нь дээр дурдсан эрх зүйн зохицуулалттай харшлахгүй бөгөөд 2015 онд НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлөөс Монгол Улсад 12 чиглэлийн хүрээнд өгсөн зөвлөмжийн дагуу хүний эрхийг хангах, хамгаалах эрх зүйн орчныг сайжруулах чиглэлээр хийж буй шинэчлэлийг үргэлжлүүлж байна.

Иймд Хархорум хотын бүтээн байгуулалтыг дэмжсэн, түүнийг эрчимжүүлэхэд шаардлагатай хуулийн төсөл боловсруулах нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон хүний эрхийн Монгол Улсын олон улсын гэрээнд нийцэх бөгөөд өнөөдөр үйлчилж байгаа бусад хууль тогтоомжийг аливаа хэлбэрээр зөрчөөгүй, хүний эрх, эрх чөлөөг дээдлэн хүндэтгэх, хууль тэгшээр үйлчлэх зарчимд бүрэн нийцэж байна гэж дүгнэлээ.

ТАВ. ОЛОН УЛСЫН БОЛОН БУСАД УЛСЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

Энэ асуудлын хүрээнд бусад улсуудын хотын эрх зүйн байдал болон энэ талаар манай улсад өмнө хийгдсэн судалгааг тухайлан авч үзэж судаллаа.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн өөрчлөлт, шинэчлэлттэй холбогдуулан хотын эрх зүйн байдал, бусад улсын туршлага, зохицуулалтыг нарийвчлан судалсан хэд хэдэн судалгаа хийгдсэн байна:

- Монгол Улсын 1992 оны Үндсэн хуулийн хэрэгжилтийн байдалд хийсэн дүн шинжилгээ. УБ. 2016 он.
- Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөлтэй холбоотой судалгаа, мэдээлэл, лавлагаа. УБ. 2017 он.
- Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох нь /Судалгааны үр дүн, бодлогын зөвлөмж/. УБ. 2019 он.

Эдгээр судалгаа, шинжилгээний баримт бичигт хотын эрх зүйн байдалтай холбоотой асуудлууд тодорхой хэмжээгээр тусгагдсан байна.

Тухайлбал, олон улсын хэмжээнд хотуудад тавих нэгдсэн стандарт байхгүй ч ерөнхий зарчим, зүй тогтлыг анхаарахыг зөвлөдөг бөгөөд хотын үндсэн шинжийг дараах байдлаар тодорхойлсон байдаг¹¹ гэжээ. Үүнд:

1. төсвөө бие даан бүрдүүлдэг;
2. дэд бүтэц болон бусад барилга байгууламж, хотын хэлбэрээ өөрөө тодорхойлдог;
3. төсөв, хөрөнгөө өөрөө зарцуулдаг;
4. бусдаас буюу Засгийн газар, засаг захиргааны нэгжээс хараат бусаар бие даан хөгжих чадвартай байх.

Энэ судалгаанд Монгол Улсын хот суурин газрын статус, эрх зүйн зохицуулалтын өнөөгийн байдлыг холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд судалж, хот, суурин газруудын тулгамдаж буй асуудлыг БНХАУ, Япон, БНСУ, Турк зэрэг улсын зохицуулалттай харьцуулан авч үзсэн байна.

Мөн 2016 онд Монгол Улсын 1992 оны Үндсэн хуулийн хэрэгжилтийн байдалд дүн шинжилгээ хийж, судалгааны баг доор дурдсан дүгнэлтийг хийжээ. Үүнд:

- Монгол Улсын Үндсэн хуульд засаг захиргааны бүтцийг тодорхойлсон боловч хот, тосгоны эрх зүйн байдлыг хуулиар тогтоохоор заасан бөгөөд Улаанбаатар хот бол Монгол Улсын нийслэл хот мөн гэж томъёолсон нь төрийн захиргааны нэгж, хотын эрх зүйн байдал хоёр тусдаа байхаар эрх зүйн үндэслэлийг тогтоосон байна. Гэтэл Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын хуульд нутаг дэвсгэр дэх төрийн захиргааны нэгж, тухайн нутаг дэвсгэр дэх хот, тосгоны харилцааны нарийвчилсан зохицуулалтыг хийгээгүй орхигдуулснаас төрийн захиргааны нэгжийн удирдлага нь хот нийтийн аж ахуй, хөрөнгө төсөвт хэт хутгалдан, төр, аж ахуйн зааг ялгааг зөрчих явдал нэг талаас гарах, нөгөө талаас хот тосгон

¹¹ Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөлтэй холбоотой судалгаа, мэдээлэл, лавлагаа. УБ. 2017 он. 361 дэх тал.

нь бүхий л ажил амьдралаа тухайн нутаг дэвсгэрийн иргэдийн төлөөллийн байгууллага, Засаг даргын тамгын газарт даатган, хотын өөрийн удирдлагын үүрэг, зорилгыг алдагдуулах явдал нийтлэг байна¹² гэжээ.

Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох чиглэлээр хийсэн судалгаанд БНСУ, Япон, ОХУ, БНКУ, Испанийн вант улсын хотын эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан судалж, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Тавин есдүгээр зүйлийн 1-д заасны дагуу нэгжийн удирдлагыг төрийн удирдлагатай хэрэгжүүлэх нэрийн дор орон нутгийн, тэр дундаа хот, тосгоны өөрийн удирдлагын байгууллагын үйл ажиллагаа, бүрэн эрх, чиг үүрэгт зарим талаар сөргөөр нөлөөлөх эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн байна. Иймд орон нутгийн өөрийн удирдлагын зарчимд тулгуурлан хот, тосгоны удирдлагыг шинэтгэн сайжруулахын тулд холбогдох хуульд дараах чиглэлээр нэмэлт өөрчлөлт оруулах шаардлагатай¹³ гэжээ.

1. Монгол Улсын засаг захиргааны нэгжийн болон хот, тосгоны удирдлагын бүрэн эрх, чиг үүргийн давхцалыг багасгах;
2. орон нутгийн өөрийн удирдлагын зарчимд тулгуурлан хот, тосгоны удирдлага, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны хүрээг тодотгох;
3. хот, тосгоны удирдлагыг сонгох, сонгогдох, иргэдэд ажлаа тайлагнах, хариуцлага тооцох механизмыг сайжруулах;
4. хот, тосгоны удирдлагын санхүү, төсөв, эдийн засгийн хараат бус, бие даасан байдлыг бататгах.

Дүгнэлт: Дээр дурдсан судалгааны хүрээнд дүгнэж үзэхэд засаг захиргааны нэгжийн хувьд ч, хотын хувьд ч орон нутгийн удирдах ёс, бие даасан байдлыг хангах нь чухал байх бөгөөд Хархорум хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төсөл боловсруулахдаа хотын удирдлага хотынхоо нийгэм, эдийн засгийн асуудлаа бие даан шийдвэрлэх боломжтой байдлыг нь хангаж өгсөн зохицуулалтыг тусгах нь Үндсэн хууль болон олон улсын хотуудын эрх зүйн байдалтай нийцэхээр байна.

Энэхүү судалгаанд бусад улсуудын хот байгуулалтын туршлагыг жишээ болгон тусгасан¹⁴ байх бөгөөд тэдгээрээс Хархорум хоттой газар нутаг, хүн ам, тээвэр логистик гэх мэт нөхцөл байдал ойролцоо хотуудыг сонгон авч тэдний туршлага, хууль эрх зүйн зохицуулалтын талаарх мэдээллийг энэхүү судалгаанд ашиглалаа.

А.Япон улсын Цүкүба сургалт-судалгааны хотын тухай:

1950-аад онд Токио хотын хүн амын хурдацтай өсөлтөөс болж хэт ачаалалтай болсон Токио хотын төвлөрлийг сааруулах зорилгоор нийслэлийн зарим чиг үүргийг шилжүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор нийслэл Токио хотоосоо 50 км зайд орших газар тариалангийн бүс нутагт төрөөс санаачлан **Цүкүба сургалт-судалгааны хотыг** байгуулахаар шийдвэрлэсэн бөгөөд шинжлэх ухаан, технологийн төвүүдээс (төрийн өмчит судалгааны хүрээлэн, их дээд сургууль) бүрдэх сургалт-судалгааны дүүрэг, түүний эргэн тойронд байрлах орон сууц,

¹² Монгол Улсын 1992 оны Үндсэн хуулийн хэрэгжилтийн байдалд хийсэн дүн шинжилгээ. УБ. 2016 он. 369 дэх тал

¹³ Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох нь /Судалгааны үр дүн, бодлогын зөвлөмж/. УБ. 2019 он. 169 дэх тал.

худалдаа үйлчилгээний байгууламж, аж үйлдвэрийн цогцолбор зэргээс бүрддэг байна. 1969 оны эхний төлөвлөгөөнд 4000 га талбайд (улсын байгууллагуудын барилга байгууламж 1,550 га, шинэ суурьшлын бүс 260 га, хувийн орон сууцны талбай 860 га, цэцэрлэгт хүрээлэн 28.5 га) 160,000 хүн ам амьдрахаар тусгагджээ.

Энэ хотыг байгуулах ажлыг дэмжих зорилгоор 1970 онд Цүкүба сургалт-судалгааны хотыг байгуулах тухай хуулийг баталсан байна. Уг хуулийг баталснаар төсөл хэрэгжүүлэх бүс нутаг болон төслийн оролцогч талуудын (Засгийн газар, орон нутгийн засаг захиргаа, төслийн хэрэгжүүлэгч хот дахин төлөвлөлтийн агентлаг/UR) үүрэг хариуцлага тодорхой болсон байна. Мөн төрийн байгууллагууд шинээр байгуулагдаж байгаа хотруу нүүж очих, эрдмийн хорооллоос гадна ойр орчмын газар нутгийн хот байгуулалтын үйл ажиллагааг хуулийн хамрах хүрээнд багтааснаар бүс нутгийн хэмжээний бүтээн байгуулалтын ажил хэрэгжих боломжтой болсон. Ингэснээр орон нутгийн засаг захиргаа нүүлгэн шилжүүлэх ажлыг дэмжин ажилласан¹⁵ байна.

Түүнчлэн уг хуульд “санхүүжилтийн эх үүсвэр”-ийг тодорхой зааж, Засгийн газраас төслийн санхүүжилтийг хийх, тэгэхдээ Засгийн газрын боломжит санхүүжилтийн эх үүсвэрт багтааж төслийг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй байхаар хуульчилсан байна. Мөн орон нутгийн захиргаа, олон нийтийн байгууллагад хандаж санхүү, техник, технологи, мэргэжлийн тусламж дэмжлэг үзүүлэх амлалт өгөх зэргээр тухайн төсөлд оролцох Засгийн газрын байр суурийг маш тодорхой зааж өгсөн байна.

Хуулийн бүтэц, агуулгыг доор үзүүлбэл:

Нэгдүгээр бүлэг.Зарчим

1 дүгээр зүйл.Хуулийн зорилго: ...хот байгуулалттай холбоотой нэгдсэн төлөвлөлтийг боловсруулж, түүнийг хэрэгжүүлснээрСургалт-судалгааны хотыг байгуулахын зэрэгцээ түүнд түшиглэсэн газар тариаланг хөгжүүлэх, нийслэл орчмын хүн амын хэт төвлөрлийг сааруулах...

2 дугаар зүйл.Тодорхойлолт

Хамрах хүрээ: Нийт 6 тосгон сууриныг хамруулах, Сургалт-судалгааны бүс, бусад бүс гэсэн 2 хэсэгт хуваах

Хоёрдугаар бүлэг.Сургалт-судалгааны хот байгуулах төлөвлөгөө

3 дугаар зүйл.Сургалт-судалгааны хот төлөвлөлтийн агуулга: Хүн амын болон газар ашиглалтын асуудлууд, нүүлгэн шилжүүлэх болон шинээр байгуулах байгууллагуудад зориулсан барилга байгууламжийг шинээр барих, тэдгээрт шаардагдах нийтийн аж ахуйн байгууламжууд, төрийн байгууллага, орон сууцуудыг барьж байгуулахтай холбоотой асуудлуудыг нийтэд нь хамарсан.

4 дүгээр зүйл.Сургалт-судалгааны хот байгуулах төлөвлөгөөг батлах: Газар, дэд бүтэц, тээвэр, аялал жуулчлалын сайд

5 дугаар зүйл.Сургалт-Судалгааны хот байгуулах төлөвлөгөөний өөрчлөлт

6 дугаар зүйл.Нийслэл орчмыг хөгжүүлэх төлөвлөгөөтэй уялдуулах

¹⁵ Улаанбаатар хотын олон улсын нисэх онгоцны шинэ буудал орчмын хот байгуулалтын талаар мэдээлэл цуглуулах судалгааны тайлангийн II хавсралт-Хот байгуулалтын жишээ, А-24 дэх талд. Жайка, УБ.,2022 он,

Гуравдугаар бүлэг.Дагуул хотыг хөгжүүлэх бүсийн төлөвлөлт

7 дугаар зүйл.Дагуул хотыг хөгжүүлэх бүсийн төлөвлөлтийн агуулга: Нийтийн аж ахуйн болон нийтийн эзэмшлийн байгууламжуудыг барьж байгуулах, газар тариаланд шинэ технологи нэвтрүүлэхэд шаардагдах байгууламжууд, хүн амын хэмжээнд тохируулан газар зохион байгуулалтыг хийх, нийслэл хот орчмыг хөгжүүлэх төлөвлөгөөтэй уялдсан Сургалт-судалгааны хотын төлөвлөлтийг боловсруулах, орчны бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх

8 дугаар зүйл. Дагуул хотыг хөгжүүлэх бүсийн төлөвлөлтийг боловсруулах: Орон нутгийн засаг захиргаа боловсруулан Дэд бүтэц, тээвэр, аялал жуулчлалын сайд батлах

Дөрөвдүгээр бүлэг.Сургалт-судалгааны хот байгуулах төлөвлөгөө болон Ойр орчмын төлөвлөлтийг хэрэгжүүлэх

9 дүгээр зүйл.Хэрэгжүүлэгчид: Төр, орон нутгийн нийтийн аж ахуйн байгууллагууд, Хот дахин төлөвлөлтийн хүрээлэн, бусад холбогдох оролцогчид

10 дугаар зүйл.Хамтын ажиллагаа

11 дүгээр зүйл.Олон нийтийг мэдээллээр хангах

12 дугаар зүйл.Хэрэгжилтийн нөхцөл байдал: Засгийн газраас парламентад төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг тайлагнах

13 дугаар зүйл.Санхүүжилтийн эх үүсвэр: Төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах санхүүжилтийг Засгийн газар бүрдүүлэх ба төрөөс тогтоосон санхүүжилтийн хүрээнд багтаан гүйцэтгэх. Мөн хэрэгжилтийг хангахад зайлшгүй шаардлагатай эдийн засгийн, санхүүгийн болон техник технологийн туслалцааг холбогдох байгууллагуудад үзүүлэх.

Энэ хуулийн дагуу Цүкүба сургалт судалгааны хотыг хөгжүүлэхдээ эхний ээлжинд улсын чанартай эрдэм шинжилгээний байгууллага, их дээд сургуулиудыг нүүлгэн шилжүүлэх тухай хуулийг баталж хэрэгжүүлсэн байх бөгөөд зарим арга хэмжээний үр дүнгийн талаар авч үзвэл:

- анх Цүкүба сургалт, судалгааны хотод Токио дахь бүх их, дээд сургуулийг нүүлгэн шилжүүлж, 700 мянган хүн амтай хот байгуулах урьдчилсан төлөвлөгөөг хэлэлцэж байсан бол үүний дараа “Токио хотын нутаг дэвсгэр дээр заавал байх шаардлагагүй төрийн байгууллагын зарим нэгжийг (улсын сургууль г.м) нүүлгэн шилжүүлэх асуудлыг яаралтай хэлэлцэх” тухай Засгийн газрын шийдвэр гарсан байна. 1967 оны 9-р сард Засгийн газрын хуралдаанаар 6 яам, 36 байгууллагыг (түүний дараа 43 болж нэмсэн) нүүлгэн шилжүүлэхээр шийдвэрлэсэн боловч ихэнх байгууллагын барилгын ажил эхлээгүй тул 1970 оны 5-р сард Цүкүба сургалт, судалгааны хотын Барилгын тухай хуулийг хэрэгжүүлж улсын төсвийн хөрөнгөөр барилга байгууламжийг төлөвлөгөөтэйгөөр барьж байгуулан нүүлгэн шилжүүлэх ажлыг эрчимжүүлэх тогтолцоог бий болгожээ. Үүний үр дүнд Цүкүба их сургуулийн хамтаар 300 орчим эрдэм шинжилгээний байгууллага, 13,000 орчим судлаачийг нүүлгэн шилжүүлэх ажлыг 1980 онд дуусгасан;

- төрийн байгууллагуудыг нүүлгэн шилжүүлж дууссаны дараа 1982 онд хувийн хэвшлийн судалгаа, шинжилгээний цогцолбор (Токодай цогцолбор) байгуулагдаж, 1985 онд шинжлэх ухааны олон улсын үзэсгэлэн (экспо) зохион байгуулагдсанаар олон улсад танигдаж хувийн компаниуд ихээр суурьших болсон;

- хотын бүтээн байгуулалтын эхэн үед Засгийн газрын санаачилгаар орон сууц, худалдаа үйлчилгээний байгууламжийн бүтээн байгуулалт өрнөж байсан бол 1990 оноос хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгжийн бүтээн байгуулалт эрчимжсэн;

- төр, хувийн хэвшлийн эрдэм шинжилгээ, судалгааны хамтын ажиллагаа идэвхжиж, олон улсын байгууллагууд үйл ажиллагаагаа өргөжүүлж эхэлсэн;

- 1970 онд 78,110 хүн амтай байхаар төлөвлөсөн хотын хүн ам эхний 10 жилд 127,401 болж анхны төлөвлөгөөнөөс 1.6 дахин, 50 жилийн дараа 2020 онд 240,383 болж 3 дахин нэмэгдсэн;

- 2005 онд Токиотой холбосон төмөр замын хурдан галт тэрэгний шугам Цүкүба экспресс нээгдсэний дараа шугам дагуух үл хөдлөх хөрөнгийн бүтээн байгуулалтын ажлыг хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгж хийж гүйцэтгэх болсон байна.

Цүкүба сургалт-судалгааны хотын хот байгуулалтын тойм¹⁶

Цүкүба сургалт, судалгааны хотыг Судалгааны хот байгуулалтыг дэмжих төв зөвлөлөөс боловсруулсан бодлого, төлөвлөлтийн дагуу Газар, дэд бүтэц, зам тээвэр, аялал жуулчлалын яам голлох үүрэг гүйцэтгэн барилгын ажлыг хийж, хотын барилгын төслийг тус бүрийн холбогдох хуулийн дагуу Хот сэргээн босгох байгууллага, холбогдох яам, агентлаг, Ибараки мужийн захиргаа, Цүкүба хотын захиргаа болон бусад холбогдох байгууллагатай хамтран хэрэгжүүлжээ.

1963 оны сургалт-судалгааны хот байгуулах тухай Засгийн газрын тогтоол гарахаас өмнө нийслэлийн хүн амын төвлөрлийг сааруулах зорилгоор Нийслэлийн хөгжлийн хороо (Одоогийн Газар, дэд бүтэц, зам тээвэр, аялал жуулчлалын яам) нь эрдмийн хот, төрийн байгууллагууд байрлах хот, нийслэлийн дагуул хотуудын хот

¹⁶ Улаанбаатар хотын олон улсын нисэх онгоцны шинэ буудал орчмын хот байгуулалтын талаар мэдээлэл цуглуулах судалгааны тайлангийн II хавсралт-Хот байгуулалтын жишээ, А-17 дахь талд. Жайка, УБ.,2022.

байгуулалт, хотын хөгжлийн үзэл баримтлалыг хэлэлцэж байжээ. 1963 оны сургалт-судалгааны хот байгуулах тухай Засгийн газрын тогтоол гарсны дараа холбогдох яам, агентлагийн уялдаа холбоог зохицуулах, төслийн явцыг эрчимжүүлэх зорилгоор Газар, дэд бүтэц, тээвэр, аялал жуулчлалын сайдаар ахлуулсан холбогдох яамдын төрийн нарийн бичгийн дарга нараас бүрдсэн Сургалт-судалгааны хотын барилга угсралтын ажлыг эрчимжүүлэх төв зөвлөл байгуулах Засгийн газрын шийдвэр 1964 онд гарчээ. Энэхүү төв зөвлөл нь “Цүкүба сургалт-судалгааны хотын хот байгуулалтын төлөвлөгөөний тойм зураглал”, “Цүкүба сургалт-судалгааны хотын олон нийтийн барилга байгууламж барих төлөвлөгөөний тойм”, “Цүкүба сургалт-судалгааны хот руу байгууллагуудыг нүүлгэн шилжүүлэх төлөвлөгөөний тойм” болон Цүкүба сургалт-судалгааны хот байгуулах тухай хуульд үндэслэн “Эрдмийн (сургалт-судалгааны) хороолол барих төлөвлөгөө”-г боловсруулсан байна. Барилгын ажлын нэгдсэн зохицуулалтыг Газар, дэд бүтэц, зам тээвэр, аялал жуулчлалын яамнаас хийж, мастер төлөвлөгөө боловсруулах, газар чөлөөлөх, инженерийн бэлтгэл ажлыг хийх зэрэг суурь дэд бүтцийн ажлыг Японы орон сууцны корпораци (Одоогийн Хот дахин төлөвлөлтийн агентлаг (UR) гүйцэтгэсэн байна¹⁷.

Б.Казакстан улсын Астана хотын эрх зүйн зохицуулалтын тухайд:

Астана хот 2001 онд тус улсын Ерөнхийлөгчийн зарлигаар 2027 оны 12-р сар хүртэл эдийн засгийн тусгай бүсийн статустайгаар албан ёсны үйл ажиллагаа явуулахаар байгуулагдсан байна.

1) Бүсийн тойм/ онцлог

Астана шинэ хот ЭЗТБ

1996 онтой харьцуулахад Астана шинэ хотын ЭЗТБ нь дараах байдлаар хөгжиж байна (2017 оны байдлаар);

- ДНБ: 187 дахин

- Хүн ам: 3 дахин

* *Астана хот 2020 оны байдлаар 1.2 сая хүн амтай.*

- Жилийн хөрөнгө оруулалтын хэмжээ: 40 дахин

* *Астана хотын ЭЗТБ нь 15 тэрбум ам. доллартай тэнцэх хэмжээний хөрөнгө оруулалтын 2,5 тэрбум ам.долларыг хүлээн авсан.*

- ЖДҮ-ийн тоо: 21 дахин

ЭЗТБ нь дараах чиглэлээр SMART-City технологийг нэвтрүүлэхээр чармайж байна;

- эрчим хүч хэмнэх

- Олон нийтийн үйлчилгээний тарифын төлбөр

- Ослын эрсдэлийг хянах

Астана хотын бүтээн байгуулалт, хөгжүүлэлтийг Эдийн засаг, аж үйлдвэрийн тусгай бүсийн тухай хууль (2011/19), “Астана-Шинэ хот”-ын тухай журам (2017)-аар зохицуулдаг байна.

Эдийн засаг, аж үйлдвэрийн тусгай бүсийн тухай хуулиар доор дурдсан харилцааг зохицуулж байна. Үүнд:

¹⁷ Улаанбаатар хотын олон улсын нисэх онгоцны шинэ буудал орчмын хот байгуулалтын талаар мэдээлэл цуглуулах судалгааны тайлангийн II хавсралт-Хот байгуулалтын жишээ, А-23 дахь талд. Жайка, УБ.,2022.

- Засгийн газрын чиг үүрэг, оролцоо /Төрийн захиргааны төв байгууллага, эрх бүхий байгууллага, улсын төлөвлөлтийн газар, татвар, гааль, бүс, хот, нийслэлийн гүйцэтгэх байгууллагын чиг үүрэг, хэрэгжүүлэх ажлууд/;
- ЭЗТБ-ийг байгуулах, ажиллуулах, татан буулгах /ЭЗТБ байгуулах журам, ЭЗТБ-ийн үйл ажиллагааны нөхцөл, ЭЗТБ-ийн оролцогчоор үйл ажиллагаа эрхлэх болон үндсэн бус үйл ажиллагаа эрхлэх хүсэлтийг шалгах журам, ЭЗТБ-ийн тэргүүлэх ач холбогдолтой үйл ажиллагааны жагсаалтад оруулах журам, ЭЗТБ-д төрийн үйлчилгээ үзүүлэх, ЭЗТБ-ийг татан буулгах, ЭЗТБ-ийг удирдах компани байгуулах, чиг үүрэг, удирдлагын үйл ажиллагаа эрхлэх иргэдийг сонгох, ЭЗТБ-ийн оролцогчид болон үндсэн бус үйл ажиллагаа эрхэлдэг иргэдийн эрх үүрэг, хэрэгжилтэд хяналт тавих, удирдах компанийн санхүүжилт/;
- ЭЗТБ-ийн удирдлага /ЭЗТБ-ийг удирдах компани байгуулах, чиг үүрэг, удирдлагын үйл ажиллагаа эрхлэх иргэдийг сонгох, ЭЗТБ-ийн оролцогчид болон үндсэн бус үйл ажиллагаа эрхэлдэг иргэдийн эрх, үүрэг, хэрэгжилтэд хяналт тавих, удирдах компанийн санхүүжилт/;
- ЭЗТБ-ийн үйл ажиллагааны эрх зүйн тусгай дэглэм ба нөхцөл /ЭЗТБ-ийн тусгай эрх зүйн дэглэм, оролцогч/удирдах компаниудын татвар, гаалийн зохицуулалт, гаалийн чөлөөт бүсийн гаалийн журамд оруулсан бараа, ЭЗТБ-д гадаадын ажиллах хүч татах, ЭЗТБ-ийн оролцогчдын эрх зүйн хамгааллын баталгаа, ЭЗТБ-ийн төр, хувийн хэвшлийн түншлэл/.

Казахстан улс дээрх хуулийн дагуу нийт 13 ЭЗТБ байгуулсан байх бөгөөд эдгээрийн дотор "Астана Шинэ Хот" ЭЗТБ нь тусгай журмаар зохицуулагддаг. Энэ журмаар зорилго, дэмжих эдийн засгийн үйл ажиллагааны төрөл, менежмент, татвар, гаалийн дэглэм, гадаадын иргэдийг ажиллуулах, нэвтрүүлэх журам зэргийг тодорхойлсон байдаг.

Бусад улсуудын хувьд авч үзвэл эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хуулийн дагуу хотыг байгуулж, хөгжүүлж байгаа улсууд цөөнгүй байна.

Иймд Хархорум хотын төлөвлөлтөд эдийн засгийн бүсийн асуудлыг тусгаж, тусгай бүсийн бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааных нь талаар зохицуулалтыг хуулийн төсөлд тусгах нь зүйтэй байна.

Г.Япон улсын Кансай соёл, шинжлэх ухаан, судалгааны хот (Kansai Science City)-ын тухайд:

Кансай хот 15,000 га орчим талбайтай ба тооцоолсон хүн амын тоо 410,000 ба 2023 оны 4 дүгээр сарын байдлаар 254,000 хүн амтай болсон байна.

Соёл, эрдэм шинжилгээ, судалгааны дүүрэг бүхий хотын бүтээн байгуулалтын ач холбогдол ба философи нь соёл, шинжлэх ухаан, судалгаа шинжилгээний шинэ хөгжлийн үндсийг бий болгох, Японд төдийгүй дэлхийн хэмжээнд соёл, шинжлэх ухаан, судалгааг хөгжүүлэхээс гадна улсын эдийн засгийн хөгжилд хувь нэмэр оруулах, ирээдүйд анхдагч мэдлэг бүтээгч хотын үндэс суурь болох явдал бөгөөд хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг 1987 онд батлагдсан Кансай соёл, шинжлэх ухаан, судалгааны хотын бүтээн байгуулалтыг дэмжих тухай хуулиар зохицуулж байна.

Энэхүү хуулийн төслийн бүтцийг авч үзвэл:

1 дүгээр зүйл.Зорилго: (Кансай соёл, шинжлэх ухаан, судалгааны хотын бүтээн байгуулалтын нэгдсэн төлөвлөгөөг боловсруулж, түүний хэрэгжилтийг дэмжсэнээр соёл, шинжлэх ухаан, судалгааны төв болох хотыг байгуулан манай улс болон дэлхийн соёлын хөгжил, үндэсний эдийн засгийн хөгжилд хувь нэмэр оруулах зорилготой.)

2 дугаар зүйл.Нэр томьёо

3 дугаар зүйл.Үндсэн зарчмыг тодорхойлох, өөрчлөх (Газар, дэд бүтэц, тээвэр, аялал жуулчлалын сайд холбогдох мужийн захирагчийн саналыг хүлээн авч, холбогдох төрийн захиргааны байгууллагын удирдлагатай зөвшилцөнхотын хот байгуулалтын үндсэн зарчмыг тодорхойлно.)

4 дүгээр зүйл.Үндсэн зарчмын агуулга

5 дугаар зүйл.Барилгын ажлын төлөвлөгөө боловсруулах (Холбогдох байгууллагатай хамтран ажиллах, процедур зэрэг)

6 дугаар зүйл.Барилгын ажлын төлөвлөгөөний агуулга

7 дугаар зүйл.Барилга байгууламж барих (ЗГ-ын хариуцлага, дэмжлэг)

8 дугаар зүйл. Санхүүжилт (ЗГ-ын хариуцлага, дэмжлэг)

9 дүгээр зүйл.Орон нутгийн бондын тухай заалт

10 дугаар зүйл.Татварын арга хэмжээ (Аж ахуйн нэгжийн татварын элэгдэл тооцох тусгай зохицуулалт)

11 дүгээр зүйл.Орон нутгийн татварыг ялгавартай ногдуулах тухай

12 дугаар зүйл.Тариалангийн газрын тухай хуульд заасан зөвшөөрөл.

Гадаад орны туршлагаас харахад хот байгуулалтын суурь нь төлөвлөлт бөгөөд эдийн засгийн үр өгөөж, иргэдийн эрх, ашиг сонирхлыг нэгдүгээрт тавьсан байгаа нь хот байгуулах үндсэн зорилго, хөгжлийн бодлогын хувьд адил байна гэж үзлээ.

ЗУРГАА.ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар батлагдсан “Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлал”-ын дагуу хийж гүйцэтгэсэн энэхүү судалгааны үндсэн дээр Хархорум хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг дэмжсэн эрх зүйн орчныг тодорхойлох асуудлыг тухайн хотын онцлог, ач холбогдол, үйл ажиллагааны цар хүрээг нарийвчлан тусгасан, бүс нутаг, орон нутаг аль алинд нь эерэг үр нөлөө үзүүлэх боломжтой байдлаар хуулийн төсөл боловсруулж батлах нь Үндсэн хууль болон олон улсын хотуудын эрх зүйн зохицуулалттай нийцэхээр байна гэж дүгнэж байна.

Үүний тулд хуулийн төсөл боловсруулахдаа дараах санал, зөвлөмжийг харгалзан үзэж холбогдох зохицуулалтыг тусгах нь зүйтэй байна. Тухайлбал:

- хотын удирдлага хотынхоо нийгэм, эдийн засгийн асуудлаа бие даан шийдвэрлэх эрх зүйн зохицуулалтыг өргөтгөн тогтоож өгөх;
- Хархорум хотыг бүтээн байгуулах үйл ажиллагаа нь хөрөнгө, санхүүгээс шууд хамаарах тул хөрөнгө оруулалтын асуудлыг, түүний дотор хотын төсвийн “санхүүжилтийн эх үүсвэр”-ийг тодорхой зааж, УИХ, Засгийн газар, орон нутаг хотын бүтээн байгуулалтын санхүүжилтийг тодорхой хугацаанд, тодорхой хэмжээгээр заавал бүрдүүлэх үүрэгтэй байхаар хуульчлах;

- хотын бүтээн байгуулалтын ажлыг төр, хувийн хэвшлийн оролцоотой хуулийн этгээд /developer/ хэрэгжүүлдэг байх эрх зүйн орчныг бий болгох;
- Бүтээн байгуулалтын ажлуудыг хувийн хэвшлээр гүйцэтгүүлэх сайн туршлагыг нэвтрүүлэх эрх зүйн орчныг бий болгох;
- Хархорум хотод иргэд шилжин очих чухал нөхцөл болох орон сууцны хороолол барих, орон сууцаар хангагдаагүй иргэдэд амьдрах таатай орчин бүрдүүлсэн орон сууцыг нийлүүлэхийн тулд бүс нутгийг бүхэлд нь суурь дэд бүтцээр хангах, орон сууцаар зогсохгүй зам, цэцэрлэгт хүрээлэн, сургууль, эмнэлэг, худалдааны төв, оффис зэрэг хотын цогц үүрэг гүйцэтгэх шинэ хорооллыг барихдаа Улаанбаатар хотын алдааг давтахгүй байх, зөв төлөвлөх, төлөвлөлтөө зөрчихгүй байх, зөрчсөн тохиолдолд хатуу хариуцлага хүлээх нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- их, дээд сургууль, МСҮТ, эрдэм шинжилгээний байгууллагуудыг байгуулах зарчим, үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх зарчмыг тогтоож, төрийн байгууллага манлайлах үүрэгтэй болохыг тодорхойлох, хувийн хэвшлийг урамшуулах, дэмжлэг үзүүлэх эрх зүйн орчныг бий болгох;
- хот байгуулалт нь үл хөдлөх хөрөнгийн болон аж үйлдвэрийн бүтээн байгуулалтаас гадна олон улсын экспо нээх, олон улсын хурал зөвлөгөөн, үзэсгэлэн худалдаа, урлаг соёлын үйл ажиллагаа зохион байгуулах, замаар бусад улсын анхаарлыг татаж гадаад, дотоодын хэрэглэгчийг татах механизм бүрдүүлэх;
- уугуул иргэд болон шинээр шилжин суурьших иргэдийн хамтран амьдрах орчныг бүрдүүлэх, орон нутгийн иргэдийн ашиг сонирхлыг хүндэтгэн үзэх гэх мэт.

ДОЛОО.АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль;
2. Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж түүний удирдлагын тухай хууль;
3. Монгол Улсын нийслэл Улаанбаатар хотын эрх зүйн байдлын тухай хууль;
4. Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хууль;
5. Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого "Алсын хараа-2050";
6. Үндэсний статистикийн хороо, Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээрх хүн амын хувьд тооцсон төрөлтийн дундаж бууралттай үеийн хүн амын тооны төсөөлөл;
7. Нийслэлийн статистикийн газар, Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний мэдээлэл;
8. Нийслэлийн статистикийн газар, Хотжилт ба хүн амын амьдралын чанарт хийсэн дүн шинжилгээ;
9. Монгол Улсын 1992 оны Үндсэн хуулийн хэрэгжилтийн байдалд хийсэн дүн шинжилгээ. УБ., 2016 он;
10. Улаанбаатар хотын олон улсын нисэх онгоцны шинэ буудал орчмын хот байгуулалтын талаар мэдээлэл цуглуулах судалгааны тайлан. Жайка, УБ., 2022 он;
11. Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох нь /Судалгааны үр дүн, бодлогын зөвлөмж/. УБ. 2019 он.
12. <https://ulaanbaatar.mn/home>, Үндэсний статистикийн хорооны мэдээлэл.

-----oOo-----